

K VÝVOJI A INTERPRETACI HRADU TÝŘOVA VE 13. STOLETÍ

VLADISLAV RAZÍM

Obr. 1: Týřov, hrad. Celkový pohled od jihu, asi konec 19. století (foto z archivu autora).

STAV BĚDÁNÍ

Týřov (k. ú. Karlova Ves, okr. Rakovník) patří k českým hradům, jejichž jméno se nejčastěji objevuje v tuzemské i zahraniční odborné literatuře. Důvodem je jeho pozoruhodná dispozice a význam, který jí byl přisouzen bádáním o hradech v poslední třetině 20. století. Dolní, přední část této dispozice je charakteristická obdélným půdorysem, který vymezuje hradba prostoupená šesti válcovými věžemi. Tato část hradní dispozice byla T. Durdíkem označena za přímý a neprostředkovaný import tzv. francouzského kastelu doby vlády krále Filipa Augusta (1180–1223), a tak uvedena do úzkého vztahu s vrcholnými projevy hradního stavitelství na evropském kontinentu (obr. 1 až 7).

Vysoké hodnocení Týřova souvisí s názorem, že celá dochovaná hradní dispozice, tedy její přední i zadní část, vznikly v rámci jednotného stavebního záměru, a to již před rokem 1249, v němž je Týřov poprvé zmíněn (*castello Tyrow nominato*; FRB II, 286, 308). Týřov byl jmenovaným autorem zařazen mezi naše vývojově nejzávažnější hrady a zároveň se stal jedním z hlavních reprezentantů typologického rozdělení českých královských hradů 13. století. Uvedené závěry vycházejí především ze systematického archeologického výzkumu, který na Týřově probíhal v letech 1973 a 1976–1984. Interpretace výsledků tohoto výzkumu byly již mnohokrát prezentovány, žel však dosud bez podrobného

vyhodnocení a dokumentace nálezových situací (srov. zejm. Durdík 1998; 2001a, a tam uvedená literatura).

Záchranný stavebněhistorický průzkum (dále SHP) z let 2000–2001, provázený petrografickým výzkumem, dendrochronologickým průzkumem a aplikací dalších dokumentačních metod, se musel nutně konfrontovat s dosavadním názorem na vývoj hradu a s jeho interpretací, vycházejícími převážně z uvedeného archeologického výzkumu. Hlavní výsledky SHP a tohoto srovnání, které byly poté zveřejněny (Razím 2002a), lze stručně shrnout v několika bodech:

- Nelze tvrdit, že dochované zdivo hradu a jeho dispozice pocházejí již z doby před rokem 1249. Archeologický výzkum toto datování neprokazuje, ale naopak při datování keramiky staví na mechanickém předpokladu výstavby hradu v průběhu 2. čtvrtiny 13. století. Některé výsledky stavebněhistorického průzkumu, a zejména pak dendrochronologické datování věžového paláce horního hradu nejdříve do 60. let 13. století, připouštějí pozdější vznik dochovaného hradu.
- Podle SHP je neprokázaný dosavadní názor, že obě hlavní části dispozice hradu jsou dílem jednotného stavebního záměru. Ani vlastní výstavba totiž nemohla z technických důvodů probíhat jednotně v celém rozsahu dispozi-

Obr. 2: Týřov, hrad. Celkový pohled od jihu, asi konec 19. století (foto z archivu NPÚ-ÚP).

ce, naopak je zřejmé, že zdivo níže položené přední části hradu bylo k části zadní připojeno následně.

- Nelze přijmout závěr, že věžový palác v západním cípu horního hradu byl teprve druhotně, s určitým časovým odstupem vložen do nároží hradební zdi. Průzkum objektu přesvědčivě ukazuje, že byl palác stavěn od počátku zároveň s obvodovou hradbou. Jak jsme již uvedli, zpochybnilo dendrochronologické datování paláce předpokládanou dobu výstavby hradu již před rokem 1249.
- Podle SHP naproti tomu není prokázáno, že těsně za bránou horního hradu (jižně od velké válcové věže) stál chronologicky první palác, který měl průjezdné přízemí. Samotná existence tohoto údajného paláce, bez ohledu na dobu jeho vzniku, je velmi diskutabilní; charakter, účel a chronologii druhotně zde umístěného objektu nelze zatím jednoznačně určit.
- SHP zjistil do té doby neznámý složitější stavební vývoj úseku hradby jižně od velké válcové věže, navazujícího na bránu horního hradu. Interpretaci zde brání – stejně jako u řady dalších detailů – nedostupnost dokumentace nálezových situací archeologického výzkumu.
- Odmítnout je třeba tvrzení, že obvodová zeď na jižní a východní straně tzv. příhradku je rovněž původní částí údajně jednotné raně gotické dispozice hradu.
- Rozpory v prezentaci výsledků archeologického výzkumu bylo nutno konstatovat u některých částí zástavby dolního hradu či jejích detailů (srov. obr. 6 a 7).

Závěry SHP vedly k polemice s dosavadní historickou a genetickou interpretací Týřova, vypracovanou T. Durdíkem. Přitom jsme zdůraznili zejména:

- Neopodstatněnost představ o vysokém společenském a funkčním významu hradu v době krále Václava I. (1230–1253) a naopak o apriorním nezájmu o Týřov ze strany Přemysla Otakara II. (1253–1278).
- Metodickou nepřijatelnost bezvýhradného odvozování dispozice dolní části hradu od vzdáleného idealizovaného vzoru z Francie, za současného přehlížení situace v Če-

chách a ve střední Evropě, zvláště když existuje reálná možnost pozdějšího vzniku zejména přední části dispozice než v době Václava I. Totéž platí o pomíjení dalších faktorů, které mohou podstatným způsobem ovlivnit interpretaci, a o mezích identifikace „přímých a nezprostředkovaných“ importů stavebních typů.

- Tendenčnost při výkladu částí a prvků hradu, které údajně mají nést znaky francouzského importu.
- Tímto metodicky pochybným přístupem byl podstatně ovlivněn celý systematický výzkum a tvorba typologie hradů v bývalém královském hvozdu v povodí střední Beřounky (srov. reakci a odpověď na ni: Durdík 2002a; Razím 2002b).

NOVÉ POZNATKY O STAVEBNÍM VÝVOJI HRADU

Stavebněhistorický průzkum hradu Týřova pokračoval v roce 2004 a byly při něm získány další důležité poznatky, jejichž prezentace je cílem tohoto příspěvku.¹⁾ Úkolem loňské etapy průzkumu byla zejména dokumentace svrchních partií válcové věže horního hradu, které nejsou běžným způsobem přístupné, a podrobnější poznání postupu výstavby věžového paláce, jehož zřícenina progresivně chátrá a zaniká. Součástí dokumentace bylo geodetické zaměření obou objektů, které zde rovněž zveřejňujeme (obr. 8 a 13).

Hlavní útočištná věž hradu zaujímá severovýchodní kout a zároveň jedno z nejvýše položených míst horní části dispozice. Díky své poloze ovládala prostor značně níže ležícího předního hradu a zároveň z boku střežila bránu jádra (obr. 6/1; 9). Vnější průměr věže činí přibližně 975 cm, vnitřní dutina má průměr 275 cm, zdivo je silné asi 340–370 cm. Výška dochovaného zdiva se různí podle úrovně okolního teré-

1) Tato práce vznikla za podpory projektu výzkumu a vývoje NPÚ-ÚOPSČ „Systematická identifikace, dokumentace a prezentace hodnot ohrožených skupin památek ve středních Čechách“, dílčí úkol „Torzálné dochované památky“.

V této kapitole navazujeme na svůj předešlý příspěvek (Razím 2002a), a proto neopakujeme zejména jeho popisné části.

nu v rozmezí asi 10–13 m. Koruna věže je velmi nepravidelná, horní část vnějšího pláště charakterizuje obvyklý „kuželový“ postup destrukce. Přízemí věže bylo přístupné pouze otvorem v zaniklém trámovém stropu a teprve do 1. patra se vstupovalo přímo, vchodem umístěným směrem k jihozápadu, tedy do vnitřního prostoru hradu, bez návaznosti na ochozy hradebních úseků. Výšku těsného, kdysi temného přízemí, dnes přístupného novodobým průrazem od západu, nelze přesně určit, neboť je částečně zasypáno sutí.

Průzkum vchodu do 1. patra pomocí dlouhého žebříku přinesl zásadní obohacení dosavadních poznatků o věži. Z vlastního vstupu se dochovaly pouze části vzájemně takřka rovnoběžných

špalet, včetně nároží v kruhovém interiéru věže, vyzděných z lomového kamene. Průchod je maximálně 110 cm široký a jeho osa míří znatelně mimo střed interiéru věže. Podlaha průchodu je zasypána silnou vrstvou slehlé suti, která byla při průzkumu plně respektována (obr. 8/4; 10). Zcela zanikla také horní část průchodu, aniž by bylo jasné, jak byla utvářena. Na rozdíl od strany interiéru se zřítíla, a to se značnou plochou okolního zdiva, vnější strana vchodu. Nelze tedy stanovit její původní podobu a tvar předpokládaného portálku, způsob upevnění dveří atp. Stav navazujícího jádra zdiva však umožňuje s jistotou konstatovat, že dveře nebyly zajištěny závorou zasouvanou do pochvy ve zdi. V jádru zdiva po stranách dolních konců špalet se v pohledu z exteriéru stavby dochovaly dvě kapsy, které patřily trámům umožňujícím komunikaci ke vstupu (obr. 8/2, 3, 4). Horní úroveň obou kapes se nachází těsně pod pomyslnou (suť neumožňuje přesné určení) linií podlahy průchodu. Levý z otvorů je vzdálen cca 70 cm od předpokládané stojky portálku a svým průběhem míří – ve shodě s druhým otvorem – radiálně přibližně na střed půdorysu věže. Hloubku otvoru od někdejšího líce zdiva můžeme stanovit na 205 cm, profil otvoru je čtvercový, o straně 30 cm. Není pochyb o tom, že tato kapsa je negativem zaniklého trámu, jenž byl vložen do zdi při stavbě a který jistě vyčníval ve funkci nosníku z vnějšího pláště zdiva věže. Stejnou funkci měl shodně utvářený trám také ve druhé kapse, která však byla umístěna těsně vpravo od svislice východní špalety průchodu. Hloubku této kapsy nelze určit, neboť se zde dochoval zbytek dubového nosníku, jehož nepravidelný konec, který je výsledkem postupného úbytku dřevní hmoty vlivem povětrnosti, o několik centimetrů vyčnívá ze suti před obnažené jádro zdiva (obr. 11, 8/2-k). Jde o hraněný trám, jehož takřka celá horní část profilu zmizela. Podle provedené dendrochronologické analýzy byl kmen na výrobu tohoto trámu, který je jednoznačně původní součástí zdiva, skácen někdy po roce 1260 (Kyncl 2005). Asymetrické rozmístění těchto dvou trámů nasvědčuje tomu, že k podestě před vchodem, kterou trámy nepochybně nesly, stoupal žebřík

Obr. 3: Týřov, hrad. Celkový pohled od severozápadu (foto V. Razím, 2004).

či žebříkové schodiště z míst západně od věže. Přístupu ke vchodu do věže naopak nesloužily dvě mělké druhotné kapsy ve zdivu mezi vstupem a východním úsekem hradby horního hradu, ve kterých nemohly být upevněny žádné dřevěné prvky (obr. 8/3; srov. Razím 2002a, 631).

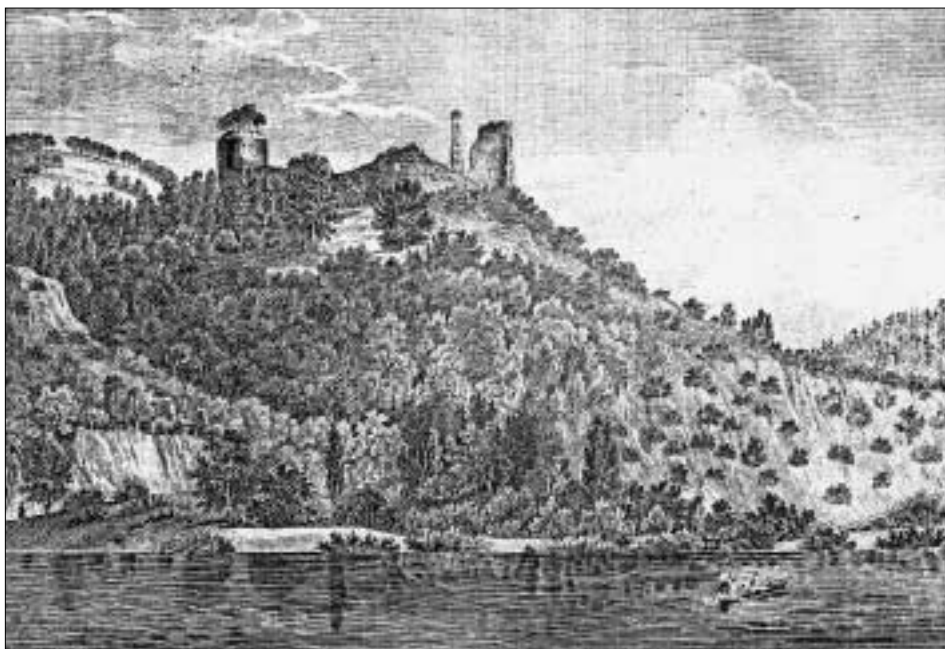
Podlaha 1. patra věže ležela na čtyřech souběžných trámech o profilu cca 40 × 25–30 cm, které nespočívaly na obvyklém ústupku v síle zdiva. Zbytky vlastních trámů se nedochovaly, kapsy jsou hluboké 60–140 cm. Dva konce trámů byly umístěny těsně pod úroveň podlahy průchodu do 1. patra. Dochovaná výška zdiva ukazuje, že v tomto podlaží kromě vstupu nebyly žádné další otvory, ke kterým by byl možný přístup z úrovně podlahy. O podobě vyšších, zaniklých partií zdiva věže dnes nelze nic říci.

Severní a jižní části hradební zdi horního hradu se na západním konci ostrožny spojují v pravouhlém nároží, které vyplňuje věžový palác, přibližně čtvercová stavba o vnějších rozměrech půdorysu cca 12 × 12 m. Mocnost jihozápadní a severozápadní obvodové zdi činí přibližně 190 cm, jihovýchodní zdi cca 175–190, severovýchodní zdi cca 170–180 cm (obr. 12). Z původního vnitřního dělení jsou prokázány sklep, přízemí a jedno patro, nad kterým byla další podlaží neznámé podoby. Výška sklepa výrazně přesahovala 3 m, přízemí bylo vysoké asi 3,5 m, přesnou výšku 1. patra neznáme. Podle absence stop klenby je zřejmé, že stejně jako obě dolní podlaží bylo také toto patro plochostropé. Z vertikálních vztahů lze odvodit, že kvůli sklepu paláce byl do nerovného povrchu skály před započítáním stavby zasekán stupeň; na vnějším obvodu hradu je obvodové zdivo sklepa nad úrovní vnějšího povrchu terénu, kdežto na straně hradního nádvoří bylo z větší části zahlobbeno pod jeho úroveň.

Sklep, jehož případné vnitřní dělení neznáme, byl přístupný pomocí zahlobbené šije z nádvoří. Osvětovala jej minimálně dvě okénka, zjištěná v severozápadní zdi (obr. 13/7-b). Přímou se vcházelo také do přízemí, a to vstupem na severovýchodě, jehož dveře zajišťovala do zdi zasouvaná závora (13/1-b). Podle dvou odlišně utvářených okének

Obr. 4: Týřov, hrad. Celkový pohled od severozápadu. F. K. Wolf, 1787.

Obr. 5: Týřov, hrad. Celkový pohled od severu. Rytina J. Richtera podle F. A. Hebera, 40. léta 19. století.

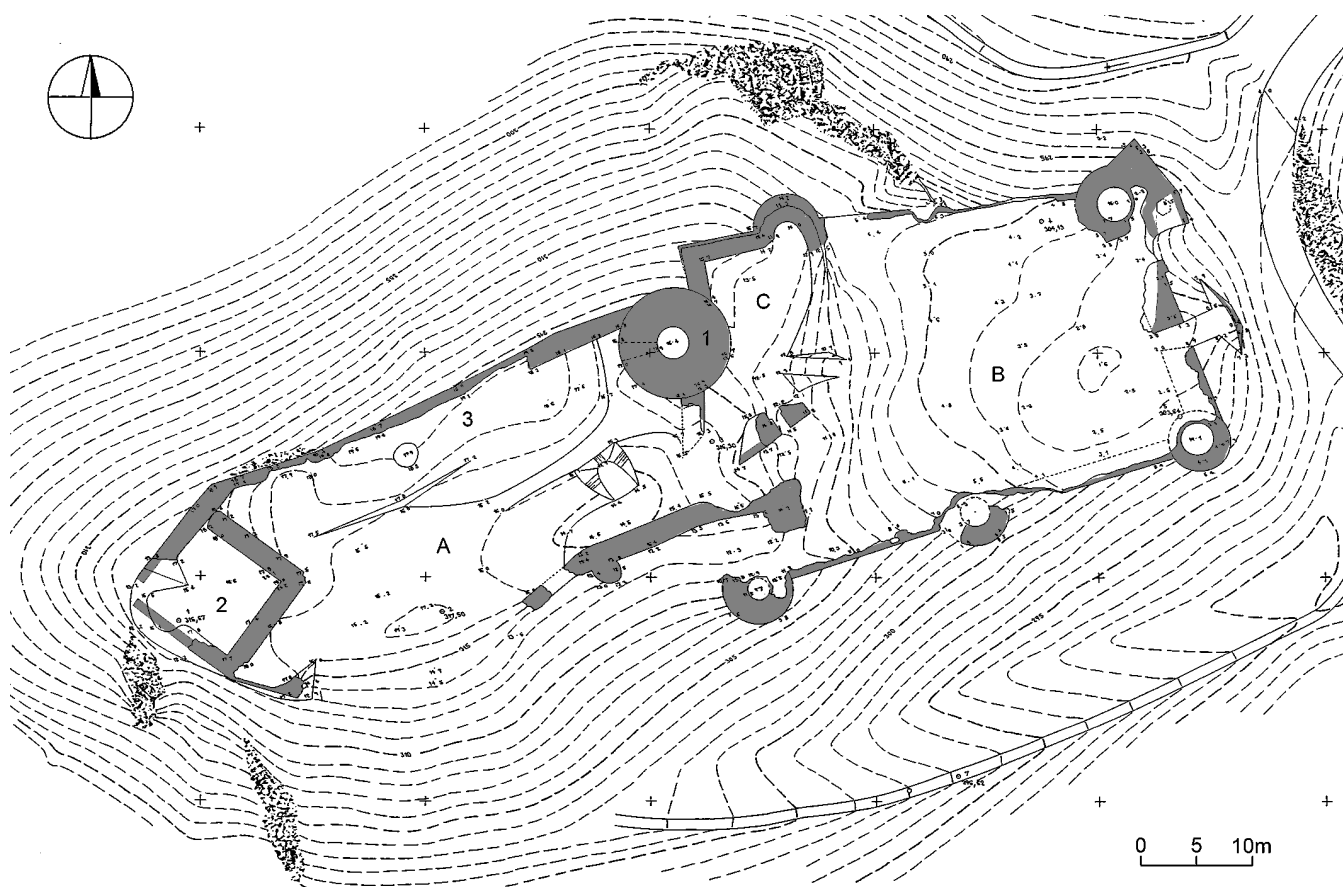
v jihovýchodní zdi je pravděpodobné, že přízemí rozdělovala lehká příčka, která beze stop zanikla.²⁾ Jiné okenní otvory tohoto podlaží neznáme, pouze lze vyloučit jejich existenci v severovýchodní zdi. Podle dosavadní představy vedl vstup do 1. patra rovněž zvenčí a vystupovalo se k němu po zaniklém dřevěném schodišti při jihovýchodním průčelí (srov. Durdík 2001a, 21; Razím 2002a, 645). Tento dnes rozšířený otvor, bez ostění a záklenku, je však třeba pokládat spíše za někdejší okno, které zřejmě teprve druhotně by-

lo na vstup přeměněno. Dvě kapsy na průčelí pod otvorem jsou totiž podle svého neurčitého tvaru, malé hloubky (max. 45 cm) a umístění níže pod úrovní domnělého prahu dodatečné (obr. 13/2, 13/3-b). Také není pravděpodobné, aby ve velmi dobře osluněné a do nádvoří směřované zdi nebylo žádné okno, když právě zde je pro něj nejvhodnější místo. Další indicií může být absence závory zasouvané do masy zdi, jaká byla v přízemí. Do patra se tedy vystupovalo v interiéru, nebo zvenku vchodem v severovýchodní zdi, jejíž příslušná část, sousedící s hradbou, zanikla (obr. 13/4). Rozmístění dalších oken v 1. patře neznáme. Podobně jsme na tom v případě dalšího podlaží, jehož fragmenty jsou zachyceny na starých zobrazeních a snímcích (obr. 1, 2, 4, 5). Nějaké otvory v severovýchodní a jihovýchodní zdi zachytil F. K. Wolf (obr. 4), jejich spolehlivá identifikace je však nemožná. Podle postupu destrukce lze z těchto pramenů usoudit, že nad oknem jihovýchodní zdi prvního patra bylo okno také v patře druhém. Doloženy a dochovány nejsou stopy vytápění, ani prevetů.

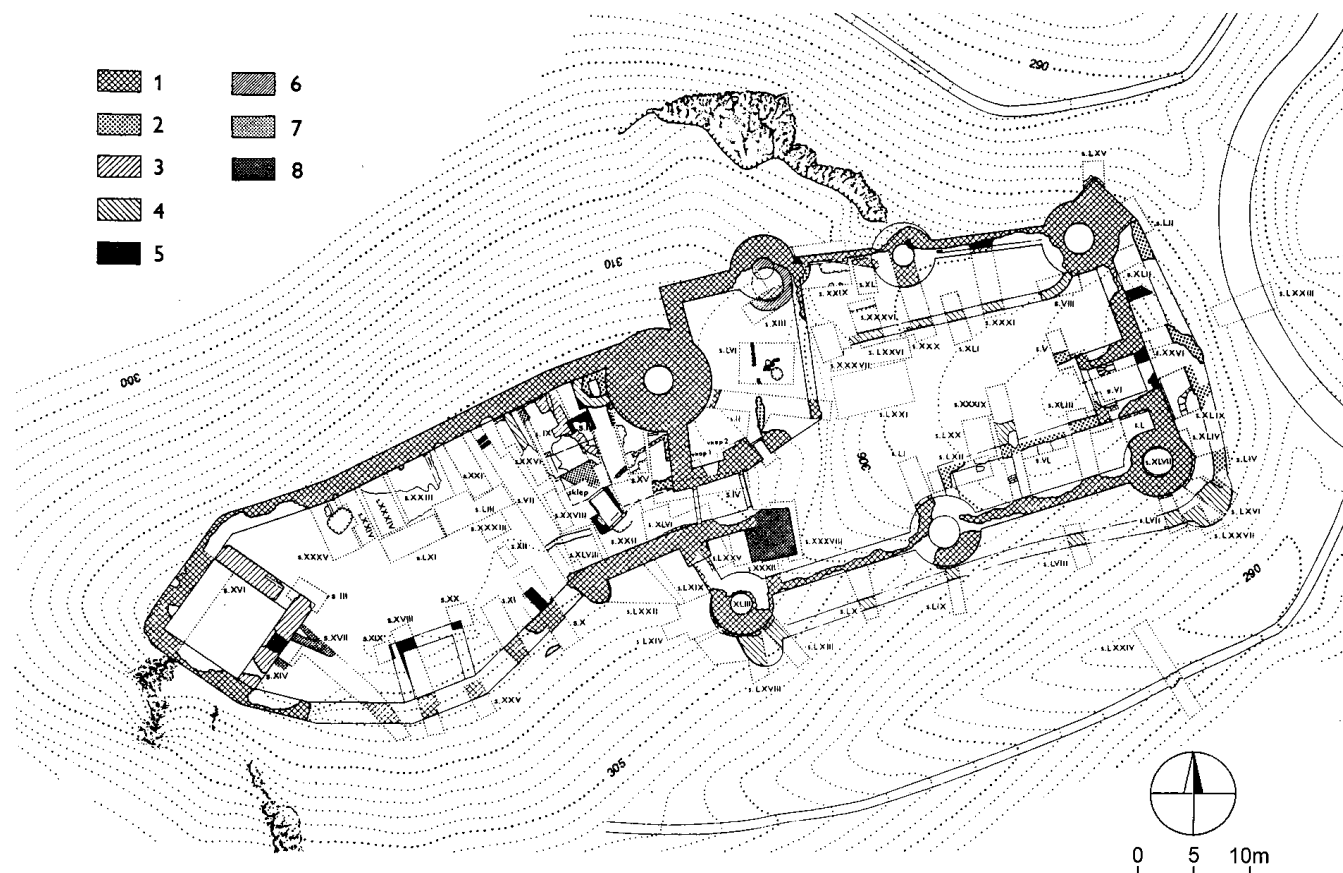
Další informace a pokus o nástin stavebního vývoje paláce jsou součástí předešlé práce (Razím 2002a, 642–648; srov. též Durdík 2001a), proto se dále věnujeme pouze otázkám, které řešila poslední etapa průzkumu. K argumentům nasvědčujícím tomu, že se s palácem počítalo od počátku, že tedy nebyl dodatečně vložen do nároží realizované hradební zdi s ochozem, mů-

žeme doplnit další. Skutečnost, že zdi paláce obrácené do nádvoří jsou v dolní části přiloženy na spáru ke zbylým zdem, které jsou konstrukční součástí úseků hradby, lze vysvětlit vztahem k podložní skále, upravované v souvislosti s výstavbou. Zatímco hradební zeď navazující na severozápadní a jihozápadní zdi paláce byla stavěna na obvodovém svahu skály, měly dvě zdi na straně nádvoří spíše podobu plенты, přisazené k uměle vytvořenému záseku sklepa, a jejich provázání s hradební zdi by bylo obtížné, nepraktické a zřejmě také staticky nevýhodné. Všechny obvodové zdi paláce však musely být stavěny v podstatě zároveň, aby bylo možno osadit stropní trámy sklepa. Vodorovná technologická spára, předěl ve struktuře malty a rozdíl v druhu lomového kamene na jihozápadní zdi na-

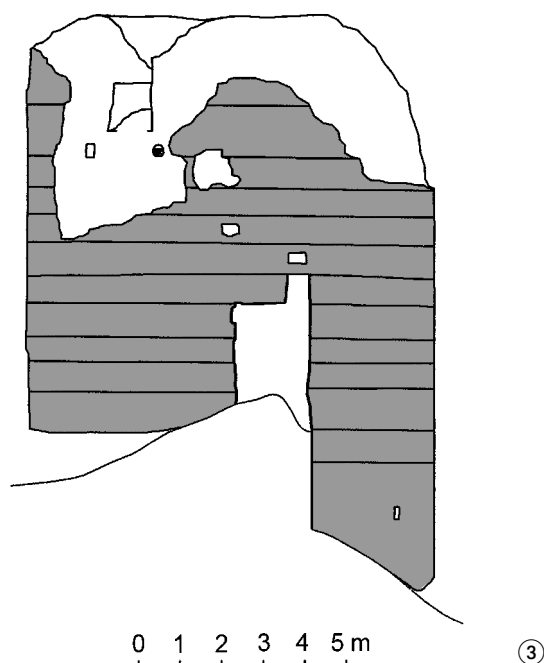
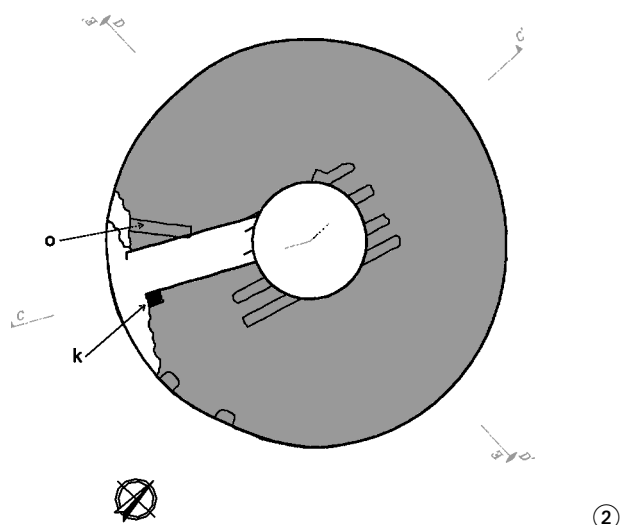
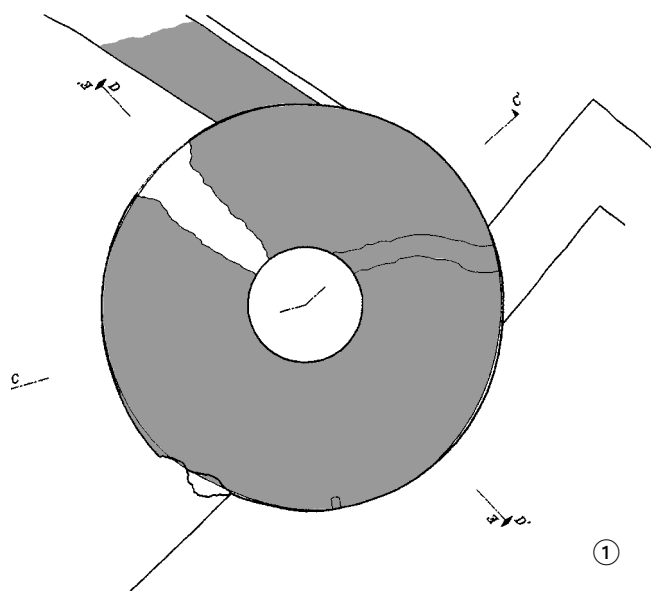
2) Na tuto skutečnost upozornil již T. Durdík, souhlasit však nelze s jeho údajem, že v přibližně souběžných špaletách východního z okének byla sedátka s tesanými kamennými deskami, z nichž jihozápadní se částečně dochovala (Durdík 2001a, 21). Zjevně nejde o zbytek tesaného prvku, ale pouze o plochý kámen bez jasných stop umělé úpravy (srov. obr. 16).

Obr. 6: Týřov, hrad. Celkový plán hradu z roku 1975. A – horní hrad, B – dolní hrad, C – příhrádek, 1 – velká válcová věž, 2 – věžový palác, 3 – skalní stupeň v horním hradu (Interprojekt Brno, archiv NPÚ–ÚOPSC; k tisku upravil V. Tutr).

Obr. 7: Týřov, hrad. Celkový plán hradu se zanesením zdiva zjištěného archeologickým výzkumem a s očíslovanými archeologickými sondami. Vyznačeny fáze stavebního vývoje na základě archeologického výzkumu (podle Durdík 1998, 32).

svědčují ukončení této první fáze výstavby zdi na kótě 318,21 m n. m (obr. 13/5-b, 13/6-b). Postup samovolné destrukce na vnější straně jižního rohu paláce zřetelně ukazuje, že od této kóty do úrovně cca 318,92 m se jihovýchodní zeď s jihozápadní zdi opět stavěla s předstihem samostatně (srov. obr. 14; 13/1-c; 13/3-e). Podrobný průzkum obnaženého jádra zdiva a jeho malty pak nasvědčují tomu, že tato zeď byla plynule vystavěna za současného uložení stropních trámů přízemí, což dokládá, že přitom musela být budována také protější severovýchodní zeď paláce. Úroveň podlahy 1. patra byla zjevně zvolena v úrovni shodné s ochozem jižní části hradební zdi, jehož předprsní zídka byla částečně „přetažena“ do půdorysu paláce (obr. 14, 13/2-a, 13/3-c, 13/6-c).³⁾ Výklad důvodu tohoto postupu je nesnadný; stavitel chtěl patrně nejprve zřídit přímý vchod z hradebního ochozu do 1. patra paláce, vzápětí však od svého záměru upustil a vnitřní část zdi 1. patra nad stropními trámy vyzděl v mocnosti shodné s přízemím. Pripustit snad lze rovněž nerealizovaný záměr vložit do patra roubenou komoru, nebo zde vytvořit chodbičku v síle zdi, související například s prevetem. Po uložení stropních trámů byla dostavěna také jihovýchodní zeď (postup výstavby severozápadní zdi dnes pro její zánik nelze posoudit), která pak byla v koutě 1. patra zběžně provázána se zesílenou jihozápadní zdi. Postup výstavby jihozápadní zdi byl však i přes uvedené změny v průběhu realizace zřejmě rychlý, o čemž svědčí jednotný zednický „rukopis“, charakteristický užíváním vodorovných vyrovnávacích vrstev z hrubšího šterku, které nacházíme jak pod úrovní stropu přízemí, tak také nad ní (obr. 13/5-a, 13/6-a, 15).

Také doplňující stavebněhistorický průzkum tedy potvrzuje názor, že věžový palác není druhotným doplňkem dispozice horního hradu, ale její původní součástí (Razím 2002a, 642–648). Zmíněné pozoruhodné detaily postupu výstavby jsou neojedinělým jevem, který se v případě týřovského paláce markantněji projevuje v souvislosti s pokročilým stavem destrukce v konkrétních místech.

KE STAVEBNÍMU VÝVOJI HRADU VE 13. STOLETÍ

Zásadním přínosem loňské fáze stavebněhistorického průzkumu je uvedené dendrochronologické datování hlavní válcové věže, a to nejen z toho důvodu, že další dřevo vhodné pro tuto metodu se na Týřově vyskytuje již pouze v překladu přízemního okénka věžového paláce. V první řadě jde o to, že válcovou věž lze spolehlivě označit za ústřední prvek, kterým byla zahájena výstavba dochované dispozice horního hradu, a tím s největší pravděpodobností také výstavba hradu jako celku. Již bylo podrobně popsáno (Razím 2002a, 631–633), že se k věži teprve následně připojily všechny tři úseky hradební zdi. Nejdůležitější je vztah věže k hradbě, která vymezuje severní stranu horního hradu. Hradba o sobě prozrazuje, že byla vybudována jako jednotné dílo v celé své délce od věže až do západního cípu hradu, kde zároveň tvořila obvodovou zeď věžového paláce. Pokud byl dubový překlad okénka paláce vyroben ze stromu skáceného nejspíše někdy v letech 1266–1276 (Kyncl – Vr-

3) Předpokládaná výšková úroveň hradebního ochozu u věžového paláce takřka přesně odpovídá úrovni ochozu na jižní straně velké válcové věže (srov. obr. 8/3).

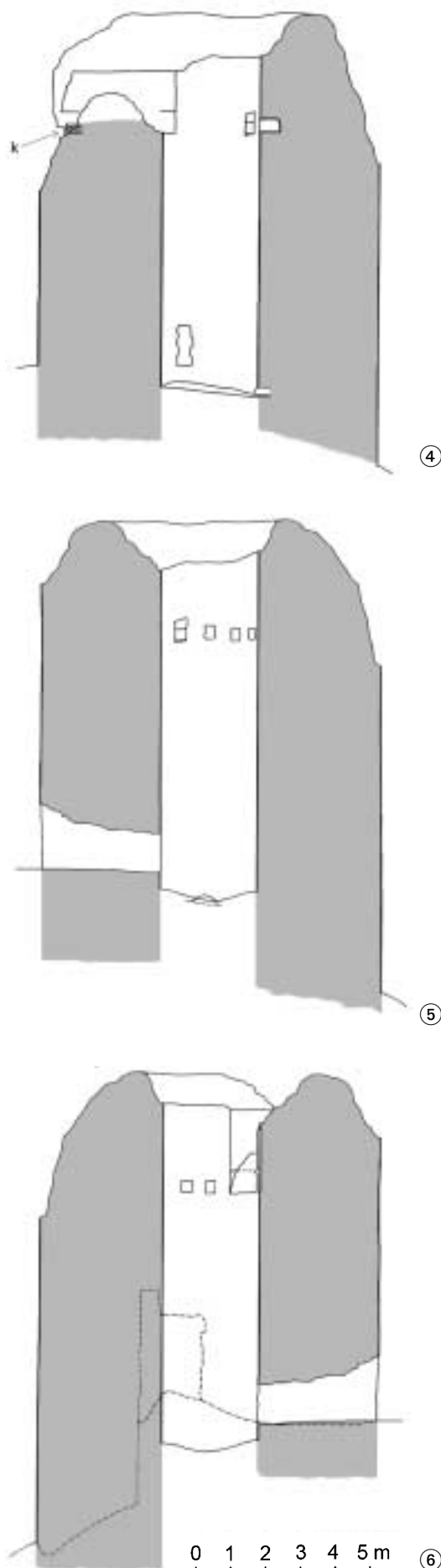
bová 2002) a pro nosník pod portálem do patra válcové věže byl použit dub setnutý někdy po roce 1260 (Kyncl 2005), pak výstavba celého hradu v dochované dispozici nemohla začít dříve než v 60. letech 13. století. Vzhledem k úzkému konstrukčnímu a časovému vztahu mezi věžovým palácem a válcovou věží, který byl zřejmý již z předešlé etapy stavebněhistorického průzkumu (Razím 2002a), není „datum post quem“ pro vznik věže překvapením.

S tímto zjištěním je třeba vyrovnat se především ve vztahu k prvnímu dokladu existence Týřova z roku 1249. Nabízejí se patrně pouze dvě možnosti výkladu: První zmínka o hradu se buď týká jiné, dnes neznámé lokality, z níž bylo jméno do dnešní polohy přeneseno, nebo se vztahuje ke stavbě na dnešním místě, který však měl jinou dispozici a podobu.

Soudíme, že proti první variantě hovoří královská listina vydaná ve prospěch oseckých cisterciáků 25. 2. 1250 na Angerbachu („in Angerbach“; CDB IV/1, č. 180, s. 331), který lze na základě komparace pozdějších písemných pramenů, v nichž se toto toponymum vyskytuje, spolehlivě ztotožnit s hradem Týřovem (srov. souhrnně Durdík 2001a, 8–11; Razím 2005). Není pravděpodobné, že by došlo k translokaci obou jmen, původního českého a nejspíše později přidaného módního německého, zvláště když lze předpokládat, že český název, zjevně odvozený od osobního jména (Proffous – Svoboda 1957, 412–413; Menclová 1972, 194), je starší než období královského užívání lokality. Český název přitom nezaničil, jak dosvědčují zmínky z listopadu 1250 (FRB II, 287), ledna 1252 (CDB IV/1, č. 232, s. 401–402) a další z průběhu 14. století. Také je velmi pravděpodobné, že německé jméno bylo odvozeno přímo od potoka Úpoře, který se vlévá pod Týřovem do Berounky (srov. pozn. 6).

Druhou variantu naproti tomu podporují již v předchozí etapě průzkumu shledané indicie existence staršího, zaniklého sídla na místě dnešního hradu. Za tyto indicie bylo možno pokládat pestrou petrografickou skladbu zdíva velké válcové věže, kterou lze vyložit také použitím kamene z nějaké starší rozebrané stavby, dále prokázaný složitější vývoj východní části jižní zdi horního hradu a konečně snad druhotně použité opracované kameny, zjištěné archeologickým výzkumem západně od hlavní válcové věže (Razím 2002a, 654–659).

Upozornit však můžeme ještě na další pozoruhodné skutečnosti. Nápadný je vyvýšený, asi 6 m široký skalní stupeň, probíhající při značné části vnitřního líce severní hradby horního hradu (obr. 6-3). Stupeň je pozůstatkem původního, jen upraveného hřebene ostrožny. Podle archeologického výzkumu se v severní části horního hradu koncentrovala provozní zástavba. Přímou v koutě sevřeném válcovou věží a hradbou se nacházela patrně hradní kuchyně v podobě částečně do skály zasekané zemnice, obezděné cihlami a arkózovými kvádry. Na vlastním skalním stupni dále od věže byly identifikovány další provozní objekty s lehčí konstrukcí, jejichž nejstarší podobu mohl archeologický výzkum kvůli mnoha mladším změnám řešení tohoto prostoru poznat jen

Obr. 8: Týřov, hrad. Válcová věž horního hradu, zaměření dnešního stavu. 1 – půdorys v úrovni přízemí, 2 – půdorys v úrovni 1. patra (k – dřevěná konzola před vstupem, o – otvor po zaniklé konzole), 3 – pohled od jihu, 4 – řez s pohledem k severozápadu (k – dřevěná konzola před vstupem do 1. patra), 5 – řez s pohledem k severu, 6 – řez s pohledem k jihu (zameření T. Vyleta a kol., 2004, k tisku upravil V. Tutr).

Obr. 9: Týřov, hrad. Válcová věž horního hradu, pohled od západu. Dole druhotně vylámaný otvor do přízemí, upravo nahoře vstup do 1. patra s destruovaným okolním zdívem (foto V. Razím, 2004).

Obr. 10: Týřov, hrad. Válcová věž horního hradu, interiér na předělu přízemí a 1. patra. Uprostřed spodní část vstupu do 1. patra, vlevo jeden z otvorů zaniklých stropních trámů přízemí (foto V. Razím, 2004).

velmi fragmentárně, konkrétní zjištění se však neuvádějí. Před západním koncem stupně, tedy přibližně 7 m od věžového paláce, odkryl archeologický výzkum do skály vysekaný objekt, označený za cisternu (Durdík 1987; 1998, 43; 2001a, 22–23; obr. 7).

Na severní straně horního hradu lze sledovat, že hradba zde byla značně obtížným způsobem budována v členitém a strmém úbočí skály, takže vlastně obcházela skalní stupeň, jehož horní plocha byla vyvýšena o několik metrů nad vnější úpatí hradby (obr. 17). Toto zjevné respektování skalní vyvýšeniny v nerovném vnitřním prostoru hradu si lze patrně těžko vysvětlit za předpokladu, že by byla určena pouze pro nevýznamné provozní objekty. Výhodnější by zřejmě bylo skálu odsekát, a získat tak rovnější plochu nádvoří a potřebný stavební materiál. Stejně podivné je umístění hradní kuchyně, které se jeví jako protikladné ve vztahu k výsostně fortifikační funkci hlavní věže a na ni navazující hradby s ochozem a jež také mohlo komplikovat výstup k portálku do 1. patra věže. Autor archeologického výzkumu soudí, že byla kuchyně zlikvidována již na počátku či v průběhu 1. poloviny 14. století a nahrazena drobnou okrouhlou stavbou, snad schodištěm na hradební ochoz. Ve stejné době zanikla také zmíněná cisterna (Durdík 1998, 43; 2001a, 22–23). Podle našeho názoru je třeba počítat s možností, že v době výstavby dochované dispozice horního hradu stála v místech skalního stupně, tedy na nejvyšším místě celého hradu, nějaká stavba, kterou bychom mohli vztahovat k písemně doloženému sídlu Václava I. Naléhavá je samozřejmě otázka, zda téměř plošný archeologický výzkum na skalním stupni (srov. obr. 7) tuto variantu může jednoznačně vyloučit či zda ji po svém budoucím konečném zpracování připustí. Soudíme, že při mnoha uváděných změnách v tomto prostoru – a tyto změny se snad týkaly také úprav skalního povrchu – mohly případné pozůstatky námi předpokládané stavby zmizet beze stopy či se stopami, jejichž dosavadní interpretace je nesprávná. Stavba zde mohla existovat a plnit svůj

účel jako nutné minimum pouze během výstavby dochované hradní dispozice a kratší dobu po jejím dokončení a teprve poté byla zbourána. Tento princip stavebního postupu byl ve středověku užíván, a to u budov různého poslání i sociálního prostředí. Otázka pro realizovaný archeologický výzkum je v dané souvislosti pochopitelně více (srov. již Razím 2002a, zejm. 670–671).⁴⁾ Pozor-

4) U nalezené keramiky se například upozorňuje „zejména na dobře datované soubory získané z výplně kapes, jejichž prostřednictvím bylo vytvořeno hradní nádvoří. Tato převážně z hradištní tradice vycházející keramika se do místa svého uložení dostala v časovém intervalu od doby zahájení stavby hradu (nejspíše okolo roku 1230) do roku 1249, kdy již muselo hradní nádvoří plně fungovat. Představuje tak díky svému nezpochybnitelnému absolutnímu datování jeden ze základních kalibračních souborů pro studium keramiky 13.

hodná je rovněž samotná volba staveniště hradu, jehož geomorfologie nasvědčuje spíše určení pro hrad menších rozměrů, než je dochovaná dispozice.

Vznik této dispozice můžeme na základě výsledků dendrochronologického průzkumu nejspíše spojit přibližně s druhou polovinou vlády krále Přemysla Otakara II., tedy s 60. či 70. léty 13. století. Vycházíme přitom z úvahy, že v případě obou zkoumaných dřev šlo o utilitární stavební prvky, jejichž jednoduchá tesařská výroba se jen málo zpozdila za prací dřevorubce. Je tedy velmi pravděpodobné, že stavebníkem hradu byl uvedený panovník, mající nějaký důvod k zásadní přestavbě předešlého sídla podle zcela nové koncepce. Přední část dispozice dokonce vyrostla na terénu nevhodné konfigurace i za cenu značných technických obtíží, ačkoli nelze rozhodnout, zda byl celý hrad vybudován podle jednotného stavebního záměru a jak dlouho, a případně za jakých změn v průběhu realizace stavba trvala (Razím 2002a).

Pravděpodobný je názor, že postupná realizace zástavby hradu nikdy nebyla dokončena, dospět ke spolehlivé představě o původním plánu však nelze. Domníváme se, že spíše než na níže položené jižní straně horního hradu (srov. Durdík 2001a, 22), nebyl stavební záměr naplněn především na straně severní, v místech skalního stupně. Palácová stavba v těchto místech, mající snad nahradit zástavbu předešlého hradu, by mohla v podstatě plynule navázat na obytnou věž a její vstupy.⁵⁾ Redukci původního záměru lze nejspíše zdůvodnit ukončením či přehodnocením zájmu

Obr. 11: Týřov, hrad. Válcová věž horního hradu, dochovaná část pravého dubového nosníku podesty před vstupem do 1. patra. Dendrochronologicky datováno po 1260 (foto V. Razím, 2004).

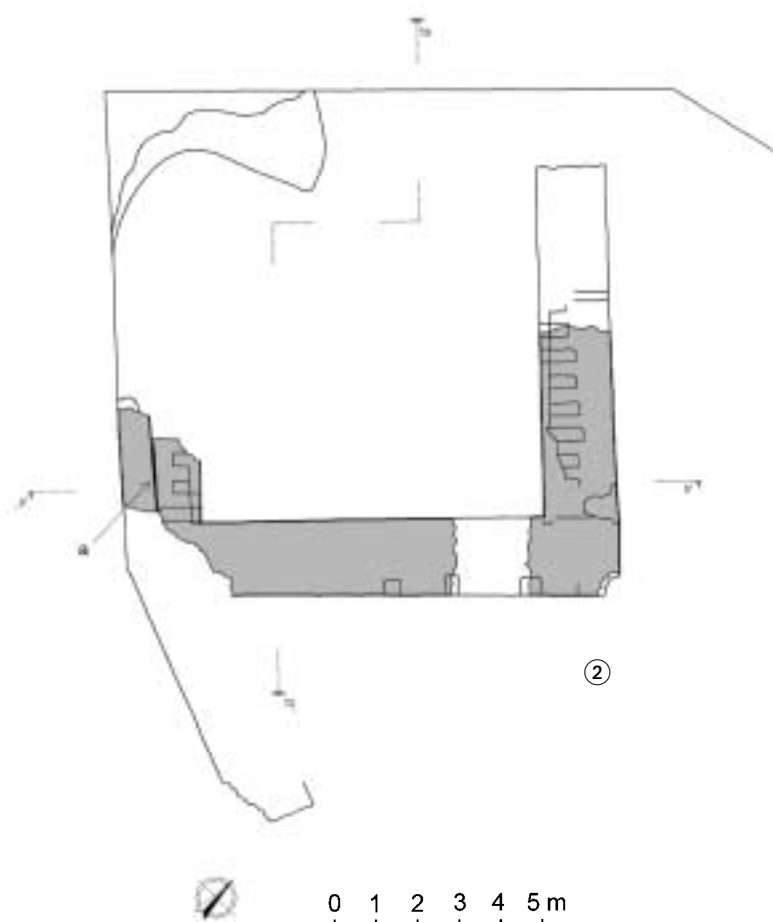
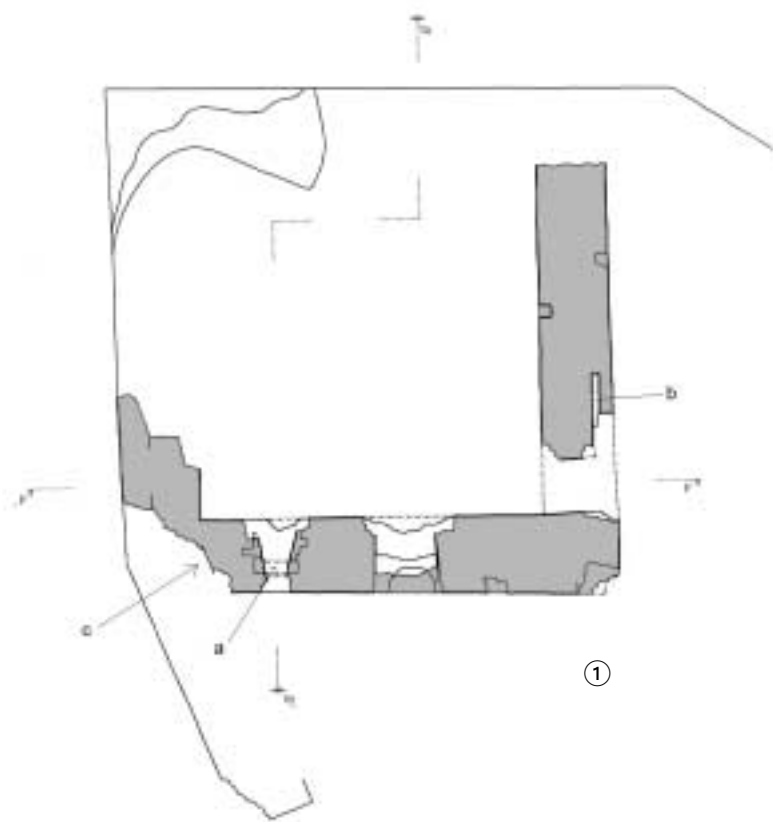
Obr. 12: Týřov, hrad. Věžový palác horního hradu, pohled od východu, z horní části válcové věže (foto V. Razím, 2004).

století Přemyslovskeho loveckého hvozdu“ (Durdík 2001a, 25). Je otázkou, zda tato keramika pochází skutečně z doby výstavby dochované dispozice, pak by ovšem musela být mladší než dosud předpokládá archeologie, nebo zda patří k etapě existence hradu doby Václava I. a byla v rámci hradního staveniště při přestavbě pouze přemístěna.

5) V souvislosti s předpokladem nerealizované zástavby severní části horního hradu je pozoruhodné Heberovo zobrazení Týřova ze 40. let 19. století (obr. 5), znázorňující patrně stranou od věžového paláce v severní části hradby otvor, který by snad bylo možno ztotožnit s okénkem. Podobně je tomu snad na Wolfově kresbě, jež je však v detailu velmi nespolehlivá (obr. 4). Fotografický snímek hradu přibližně z konce 19. století zachycuje v uvedené části hradby větší otvor, který mohl vznik-

stavebníka. Tato okolnost, stejně jako takřka úplný zánik kamenických prvků, velmi ztěžuje celkové zhodnocení stavby hradu, které je východiskem její interpretace.

nout destrukci uvažovaného okénka (obr. 1). Upozornit lze v této souvislosti rovněž na hlubokou, nejspíše druhotnou kapsu nad vchodem do přízemí věžového paláce, jejíž smysl je nejasný (obr. 12, 13/4-a).

K INTERPRETACI HRADU 13. STOLETÍ

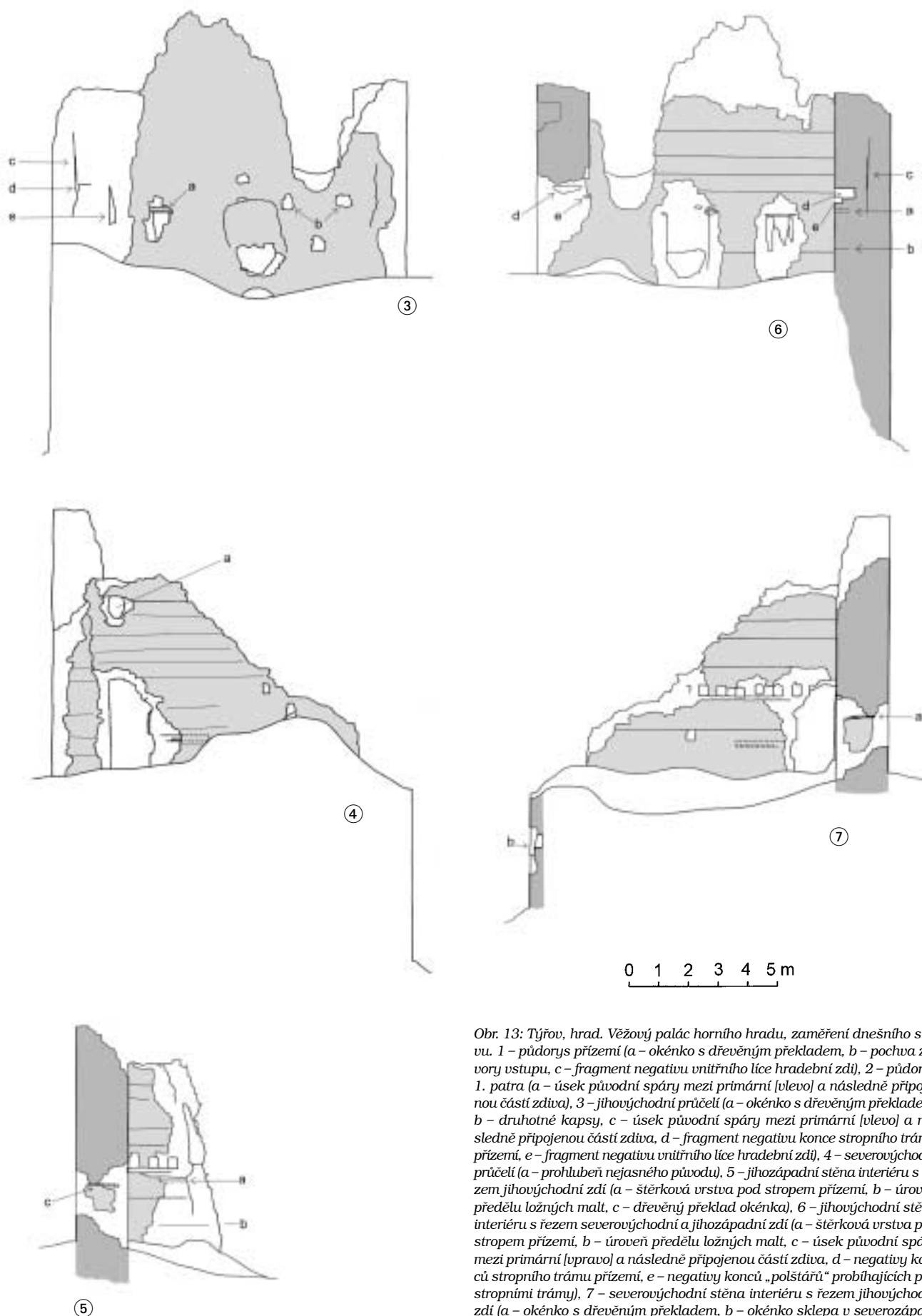
Posun datování vzniku dochované dispozice hradu Týřova má značný dopad také na její dosavadní výjimečnou interpretaci.

Proč nepokládáme za přijatelný bezvýhradný výklad Týřova jako přímého a nezprostředkovaného importu tzv. francouzského kastelu, jsme vysvětlili již dříve (Razím 2002a). Dendrochronologické datování nepodporuje představu, že by mohlo jít o nejstarší import takovéto stavby na východ od Porýní, založenou na doměnce, že dochovaná dispozice vznikla již někdy ve 30.–40. letech 13. století. Opevnění dolního hradu na Týřově představuje jistě pozoruhodnou individualitu, ta se však nevymyká z principů fortifikační architektury doby posledních Přemyslovců, která přejala a uplatňovala tzv. flankovací systémy nejpozději v průběhu 2. poloviny 13. století (Razím 1993; 2002a). Předesešlá prezentace Týřova, tendenčně zdůrazňující výjimečnost jeho dispozice v celoevropském kontextu, by proto měla být napříště realističtější a zasazená do všech relevantních souvislostí.

Z podobného úhlu pohledu je třeba hodnotit postavení Týřova také pokud jde o jeho historický a architektonický význam v kontextu českých královských hradů, zejména hradů v loveckém hvozdu.

Výsledky stavebněhistorického a dendrochronologického průzkumu dovolují soudit, že Týřov doby Václava I. byl spíše jedním z těch „hrádků“ nebo „domů“, které si král podle slov tzv. Pokračovatele Kosmova vystavěl proto, aby zde, když „začal milovati život o samotě“, přebýval „sám s několika lidmi“ (Pokračovatelé 102). Takovémuto poslání a charakteru stavby zřejmě napovídá také poměrně výjimečné módní německé jméno Angerbach, hodící se spíše pro klidné lesní zátíší než pro tvrdou pevnost, jak bývá Týřov vyzdvihován.⁶⁾ Na tom-

6) Jméno Angerbach je pravděpodobně odvozeno od podhradního potoka Úpoře (Profous – Svoboda 1957, 412). Koncová slabika -bach je ve statistice jmen hradů německy mluvících zemí relativně velmi vzácná (srov. např. Krahe 1994, zejm. 46–47; Zeune 1999, zejm. 30–32). K tomu je třeba připomenout zásadní okolnost, že v uvedených zemích mají mnohá z takto zakončených jmen starší původ, předcházející samotnému hradu. V českém prostředí je naproti tomu nutno obecně počítat s opačným trendem – německá jména hradů zpravidla nemají starší kořeny a lze je pokládat za cílevědomě vybraná, se snahou určitým způsobem charakterizovat stavbu atp. Také v Čechách je výskyt pojednávaného typu jména hradu velmi vzácný (srov. Bok 1976 a tam uvedená literatura). Zatímco u Adršpachu (pův. Ebersbach) a Žampachu (pův. Sandbach) musíme do úvah o původu jména zahrnout pohraniční polohu při německy mluvících oblastech, název starší vsi či přenesení hotového jména ze zahraničí (srov. Profous 1954, 4–5; Profous – Svoboda 1957, 803–804; Musil 2002, 65), v případě Angerbachu můžeme tyto faktory s největší pravděpodobností vyloučit.

Obr. 13: Týřov, hrad. Věžový palác horního hradu, zaměření dnešního stavu. 1 – půdorys přízemí (a – okénko s dřevěným překladem, b – pochva závorů vstupu, c – fragment negativu vnitřního líce hradební zdi), 2 – půdorys 1. patra (a – úsek původní spáry mezi primární [vlevo] a následně připojenou částí zdiva), 3 – jihovýchodní průčelí (a – okénko s dřevěným překladem, b – druhotné kapsy, c – úsek původní spáry mezi primární [vlevo] a následně připojenou částí zdiva, d – fragment negativu konce stropního trámu přízemí, e – fragment negativu vnitřního líce hradební zdi), 4 – severovýchodní průčelí (a – prohlubeň nejasného původu), 5 – jihozápadní stěna interiéru s řezem jihovýchodní zdi (a – štěrková vrstva pod stropem přízemí, b – úroveň předělu ložných malt, c – dřevěný překlad okénka), 6 – jihovýchodní stěna interiéru s řezem severovýchodní a jihozápadní zdi (a – štěrková vrstva pod stropem přízemí, b – úroveň předělu ložných malt, c – úsek původní spáry mezi primární [vpravo] a následně připojenou částí zdiva, d – negativy konců stropního trámu přízemí, e – negativy konců „polštářů“ probíhajících pod stropními trámy), 7 – severovýchodní stěna interiéru s řezem jihovýchodní zdi (a – okénko s dřevěným překladem, b – okénko sklepa v severozápadní zdi; zaměření T. Vyleta a kol., 2004, k tisku upravil V. Tutr).

Obr. 14: Týřov, hrad. Věžový palác horního hradu, pohled od jihu do míst styku zaniklého jižního nároží s hradbou. Vpravo okénko přízemí s dřevěným překladem. Srov. obr. 13/3 (foto V. Razím, 2004).

Obr. 15: Týřov, hrad. Věžový palác horního hradu, pohled na jihozápadní stěnu interiéru, detail. Srov. obr. 13/5 (foto V. Razím, 2002).

to sídle král zajal v roce 1249 svého odbojného syna Přemysla s „několika urozenými“ a 16. listopadu dalšího roku sem povolal pražského děkana Víta, aby „druhého dne opá-

sal na králův rozkaz mečem Nedvěda, vladaře králova, na Velizi v kostele svatého Jana Křtitele, před některými urozenými českými“ (Pokračovatelé 107). Zvláště druhá z citovaných událostí podporuje představu králova pobytu na skromném sídle, bez kaple, kněze a velké družiny, odkud bylo nutno vydat se lesní cestou na zmíněný obřad do románského kostela u předpokládaného zeměpanského dvorce. Rozpor není třeba spatřovat ani ve zmíněné listině z února téhož roku 1250 (CDB IV/1, č. 180, s. 331), datované na Angerbachu a provázené řadou urozených svědků, neboť nelze mít za prokázanou jejich skutečnou momentální přítomnost po boku krále (k tomu srov. např. Razím 2004). Tato listina vznikla v zeměpanské kanceláři, zatímco listina z ledna 1252 (CDB IV/1, č. 232, s. 401–402), určená lito-měřickému kostelu, daná na Týřově a neobsahující jména svědků, je příjemeckého původu.

Interpretace Týřova doby Václava I. spíše jako menšího loveckého sídla (srov. Menclová 1972, 189–192; Razím 2002a, 660) je nutně východiskem revize typologie tehdejších královských hradů, stejně jako představy o funkční hierarchii zeměpanských sídel ve hvozdu, která je dosud v podstatě založena na domněnkách. Připomeňme jen historicky nepodložené konstrukce, že Václav I. přenesl údajné centrum loveckého hvozdu z Hlavačova u Rakovníka na Týřov, odkud pak měl Přemysl Otakar II. tuto funkci definitivně přemístit na Křivoklát, a že Přemysl pro své zdejší zajetí roku 1249 na hrad natolik zanevřel, že upřednostňoval jiné hrady ve hvozdu a téměř zde nestavěl (Durdík 2001a, 10; 2001b; k tomu polemicky Razím 2002, 654–660; 2005). Teprve předložení dokumentace archeologických výzkumů a její kritické zhodnocení může být základem využití archeologie k seriózním úvahám o vývoji výstavby a funkcí královských hradů ve hvozdu. Již nyní je však zřejmé, že dojde k posunu dosavadního datování některých hradů 13.

století ve prospěch doby Přemysla II. Křehkost „kastellologické“ konstrukce hradní typologie 13. století názorně ukazuje fakt, že Týřov je dosud pokládán za jedinou celkově dochovanou dispozici královského hradu doby Václava I. v Čechách (např. Durdík – Bolina 2001). Z řetězce dalších možných důsledků nové datace Týřova zmíníme ještě problém hradu Angerbachu u Kozlan, který měl být založen kolem poloviny 13. století s určitým pomocným účelem ve vztahu k „hlavnímu“, velkému hradu Týřovu – Angerbachu nad Berounkou (např. Durdík 2001a, 8–10). Je však pravděpodobné, aby k Týřovu té doby, jaká se pro dobu jednookého krále rýsuje na základě zde prezentovaných výsledků průzkumu, vznikl takřka rovno-

cenný protějšek s pomocnou funkcí, a to shodného, navíc německého a nepřilíš „hradního“ jména v uvedené vzdálenosti? Problém hradu Angerbachu u Kozlan si žádá podrob-

nou analýzu, která však nemůže být součástí tohoto příspěvku (srov. Razím 2005).

Jaký byl důvod radikální přestavby Týřova nejspíše v době Přemysla Otakara II. a jaké funkce hrad měl mít, nelze při naprosté absenci písemných pramenů určit. Jednostranně akcentovat nemůžeme vojenskou úlohu, jakkoli k tomu svádí opevnění dolního hradu se systémem válcových věží. V jeho uplatnění lze hledat nejen důraz na fortifikační hodnotu, ale také projev dobové módnosti a představy o reprezentativním výrazu stavební formy. Věže v tomto konkrétním případě nadto měly také funkci statickou (Razím 2002a). Týřov byl pouze jedním z hradů, které Přemysl ve hvozdech budoval. Připomeňme zejména Nižbor, o kterém prameny – snad pouze s jedinou výjimkou – rovněž v této době mlčí. Právě u Nižbora je třeba litovat, že o jeho původní dispozici víme tak málo (např. Durdík 2002c, 69–71).

Domníváme se, že dispozici Týřova je možno v základních rysech srovnat s Bezdězem (obr. 18), který se pokládá za jeden z nejlépe dochovaných hradů Přemysla Otakara II. (např. Gabriel – Panáček 2000, 27–32, a tam uvedená literatura). Toto srovnání považujeme za metodicky pozoruhodné v rámci diskuse o problémech dnes prezentované hradní typologie (srov. Razím 2002a; 2004). Jejím základem má být „typ dispoziční“, přičemž se pod tímto názvem chápé výskyt (také absence, četnost) základních prvků hradní dispozice a jejich prostorové uspořádání (Durdík 1999, 568). Co jsou v případě Týřova tato kritéria? Hrad se skládá ze dvou jasně vymezených dílů, které se na první pohled vzájemně odlišují tvarem a tím, že hradba dolního hradu je vybavena systémem válcových věží. Ústředním kritériem typologického zařazení celého hradu se stal pravoúhlý tvar a systém věží dolního hradu, který byl interpretován jako čistý import jakéhosi pevně definovaného stavebního útvaru ze vzdáleného francouzského území, a ostatní možné souvislosti – zejména vzájemný vztah obou částí hradu – nebyly doceněny. Jak jsme však již zdůraznili, je dosavadní jednostranná, bezvýhradná interpretace dolního hradu jako „francouzského kastelu“ nepřijatelná, výskyt systému věží v době jeho vzniku, tedy nejdříve v 60.–70. letech 13. století, lze dávat spíše do souvislosti s tehdejší širším vývojem fortifikačního stavitelství u nás. Pokud při hodnocení dispozice Týřova připustíme variantní vypovídací hodnotu systému věží, neúplnou realizaci zamýšlené vnitřní zástavby a přihlídneme-li k celkovému charakteru dalších prvků dispozice a jejich prostorovému uspořádání, je základní podobnost s Bezdězem, a tím možnost (dalších) „domácích“ souvislostí celé dispozice zřejmá. Pozoruhodný je také postupný nárůst dispozice Bezdězu v průběhu 2. poloviny 13. století, zjevně provázený změnami záměru, tedy proces, se kterým musíme počítat rovněž na Týřově (srov. Gabriel –

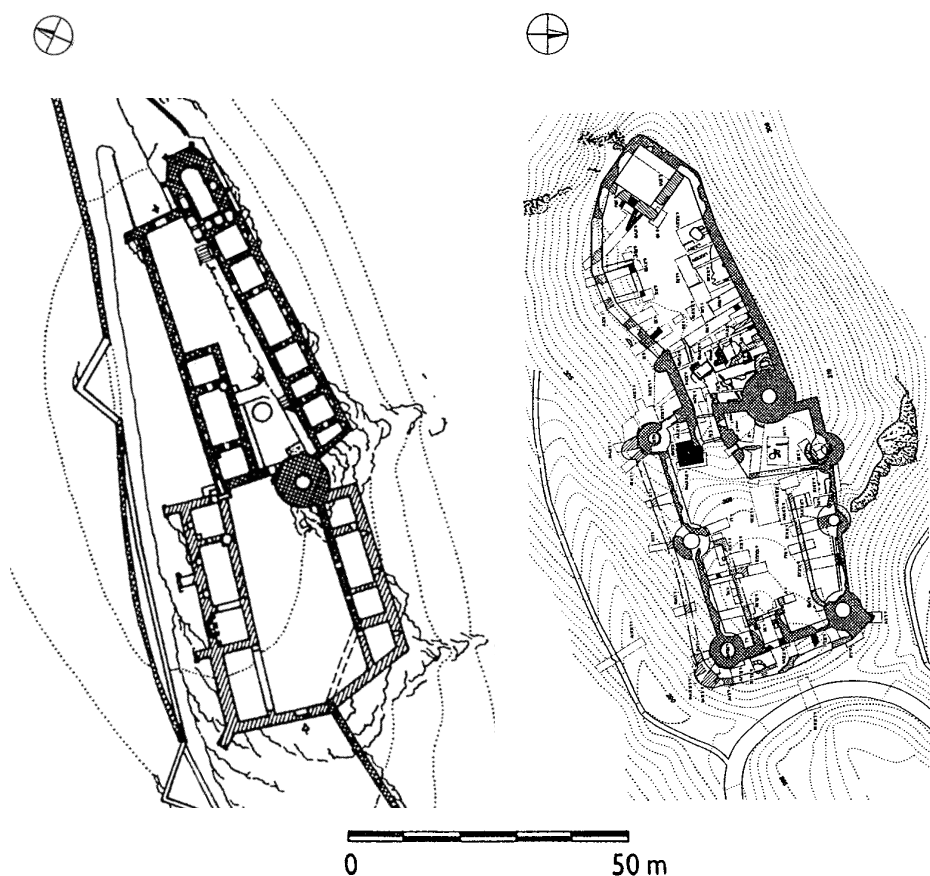
Obr. 16: Týřov, hrad. Věžový palác horního hradu, detail jihozápadní špalety většího z přízemních okenních otvorů jihovýchodní zdi. Líc zdiva zanikl, tvar a rozmístění kamenů nenasvědčují existenci dosud předpokládané desky sedátka (foto V. Razím, 2005).

Obr. 17: Týřov, hrad. Vnější strana severní části hradby horního hradu, pohled od severovýchodu. V popředí zřícený líc, uprostřed proluka na místě zaniklé části hradby s obnaženým šikmým skalním podloží (foto V. Razím, 2004).

Panáček 2000, 27–32; Razím 2002a).

Přestože se tedy výše zmíněná kritéria dosud preferované hradní typologie vydávají za jasně definovaná a vymezená,

Obr. 18: Srovnání dispozic hradů Bezdězu (vlevo) a Týřova (podle Gabriel – Panáček 2000, 28; Durdík 1998, 32). Podobnost dispozic spočívá v jejich dvoudílném členění a umístění velké věže. Za určující se při tomto srovnání naopak nepovažuje existence systému věží přední části dispozice Týřova. V případě Týřova je třeba počítat s možností jen částečné realizace vnitřní zástavby obou částí hradu. Konkrétní vztah hradů ke světovým stranám ovlivnil umístění kaple (na Týřově nedoložena). Podle posledních poznatků byly oba královské hradby stavěny nejspíše Přemyslem Otakarem II. v průběhu 3. čtvrtiny 13. století a výstavba byla provázena změnami.

Možnost vzájemného rámcového srovnání Bezdězu a Týřova se dosud neuvažovala, neboť výstavba Týřova byla spojována již s Václavem I. (1230–1253) a hodnocení tohoto hradu vycházelo výhradně z formy přední části jeho dispozice. Srovnání chce upozornit na úskalí typologie hradních dispozic, zejména na riziko přeceňování významu formy na úkor obsahu, který nám může vzhledem k nízké míře dochování stavby unikát.

je zřejmé, že sama o sobě nemohou při vytržení z kontextu a jednostranné interpretaci zabránit mylným či protikladným závěrům. Přecenění významu některých dílčích znaků vede k podcenění jiných vlastností, z hlediska komplexního pohledu na hrad jako polyfunkční stavbu neméně důležitých. V případě Bezdězu, ale také Týřova jde zejména o základní otázku po funkční hierarchii jednotlivých částí dispozice a jejich zástavby, zejména části přední. Na Bezdězu měl přední hrad jasně obytnou funkci, která bývá spojována s pobytem manů v době přítomnosti panovníka, uvažovat však můžeme také o ostatních skupinách osob vázaných na provoz hradu a potřeby královského dvora. Podnětná je úvaha, zda toto využití odráží obecnější vývoj funkční diferenciace areálů zeměpanských hradů v průběhu 13. století (Menclová 1961, 1–2), nebo jde pouze o specifické řešení. Také na Týřově můžeme vzhledem k terénní situaci a zeměpanské příslušnosti hradu zřejmě vyloučit převážující hospodářskou funkci předního dílu dispozice a v úvahu připadat nerealizovaný záměr rozsáhlejší zástavby.

Jak již bylo uvedeno, je však nutno s komplexní interpretací hradu Týřova sečkat do doby, než bude zveřejněna a zhodnocena podrobná dokumentace tamějšího systema-

tického archeologického výzkumu, uskutečněného před více než dvaceti lety. To se ostatně týká i dalších archeologicky zkoumaných hradů ve hvozdu, na nichž se zakládá dnešní „kastellologická“ typologie českých královských hradů 13. století (srov. např. Durdík – Bolina 2001; Razím 2004; 2005).

PRAMENY A LITERATURA

- Bok, V. 1976: Německá jména západočeských hradů, *Minulost Západočeského kraje XIII.*, 205–222.
- CDB IV: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV., 1–2 (1241 až 1253), J. Sebánek – S. Dušková edd. Praha 1962–1965.
- Durdík, T. 1987: Zemnice na českých královských hradech 13. století, *Archaeologia historica* 12, 355–365.
- Durdík, T. 1998: Hradby kastelového typu 13. století ve střední Evropě. Praha.
- Durdík, T. 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
- Durdík, T. 2001a: Hrad Týřov. Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností, sv. 4. Praha.
- Durdík, T. 2001b: Systém královských hradů 13. století v přemyslovském loveckém hvozdu, *Muzejní a vlastivědná práce* 39 – *Časopis Společnosti přátel starožitností* 109, č. 1, 57–60.
- Durdík, T. 2002a: K interpretaci hradu Týřova, *Archeologické rozhledy* 54, 910–911.
- Durdík, T. 2002b: Grundlinien des königlichen Burgenbaues im 13. Jahrhundert, in: *Forschungen zu Burgen und Schlössern 7 – Burgenbau im 13. Jahrhundert*.
- Durdík, T. 2002c: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů – dodatky. Praha.
- Durdík, T. – Bolina, P. 2001: Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha.
- FRB II: Fontes rerum Bohemicarum II. J. Emler ed. Praha 1874.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 2000: Hradby okresu Česká Lípa. Praha.
- Krahe, F.-H. 1994: Burgen des deutschen Mittelalters: Grundriss-Lexikon. Würzburg.
- Kyncl, T. 2005: Dendrochronologické datování dřeva z věže hradu Týřova, *Průzkumy památek XII/1*, 89–90.
- Kyncl, T. – Vrbová, J. 2002: Dendrochronologické datování dřeva na hradě Týřov, *Archeologické rozhledy* 54, 687–689.
- Menclová, D. 1961: Bezděz, státní hrad a památky v okolí. Praha.
- Menclová, D. 1972: České hrady I. Praha.
- Musil, F. 2002: Osídlování Poorlicka v době předhusitské. Ústí nad Orlicí. Pokračovatelé: Pokračovatelé Kosmovi, Bláhová, M., Fiala, Z. edd. Praha 1974.
- Profous, A. 1954: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I. Praha.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha.
- Razím, V. 1993: K počátkům flankovací soustavy v české pevnostní architektuře (Zu den Anfängen des Flankensystems in der böhmischen Wehrarchitektur), *Zprávy památkové péče* 53, 81–88.
- Razím, V. 2002a: K otázkám stavebního vývoje a původu hradu Týřova. Poznámky k metodice výzkumu hradů v bývalém královském hvozdu (Zu den Fragen der Bauentwicklung und des Ursprungs der Burg Týřov. Anmerkungen zur Methodik der Burgenforschung im einstigen königlichen Forst), *Archeologické rozhledy* 54, 625–680.
- Razím, V. 2002b: O co mi jde v diskusi o Týřově, *Archeologické rozhledy*

- 54, 912–914.
 Razím, V. 2004: Nad počátky hradů české šlechty, Archeologické rozhledy 56, 176–214.
 Razím, V. 2005: O tzv. hradech přechodného typu, Archeologické rozhledy 57, 351–380.

- Zavřel, J. 2002: Petrografický průzkum hradu Týřova, Archeologické rozhledy 54, 681–687.
 Zeune, J. ed. 1999: Burgen in Mitteleuropa, Ein Handbuch, II. Stuttgart.

ZUR ENTWICKLUNG UND DEUTUNG DER BURG TÝŘOV IM 13. JAHRHUNDERT

Die Burg Týřov zählt zu jenen Burgen Böhmens, deren Name am häufigsten in der einheimischen sowie ausländischen Fachliteratur erscheint. Der Grund dafür ruht in ihrer bemerkenswerten Anlage und Bedeutung, die ihr in der Burgenforschung im letzten Drittel des 20. Jahrhunderts zufiel. Die untere, vordere Partie ist durch ihren rechteckigen Grundriss charakterisiert, den die Ringmauer mit sechs runden Türmen umgrenzt. Dieser Teil der Burganlage wurde für einen direkten und unvermittelten Import des sogen. französischen Kastells der Regierungsperiode Königs Philipp August (1180–1223) bezeichnet und somit in engen Zusammenhang mit den Burgbauspitzenleistungen auf dem europäischen Kontinent gesetzt (z. B. Durdík 2002b).

Die hohe Wertung von Týřov hängt mit der Ansicht zusammen, dass die ganze Burganlage, d. h. ihre vordere sowie hintere Partie, im Rahmen einer einheitlichen Bauabsicht entstanden war, und zwar schon vor 1249, als die Lokalität erstmalig erwähnt wurde. Man ordnete Týřov unter die entwicklungsgeschichtlich bedeutendsten Burgen ein und die Burg wurde zugleich einer der Hauptrepräsentanten der typologischen Verteilung der landesfürstlichen Burgen des 13. Jahrhunderts. Diese Schlüsse kommen vor allem aus der systematischen archäologischen Forschung heraus, die in Týřov in Jahren 1973 und 1976–1984 unter Leitung von T. Durdík erfolgte. Die Interpretation der Forschungsergebnisse wurde schon vielfach veröffentlicht, bisher leider ohne gründliche Auswertung und Dokumentation der Fundsituationen.

Die bauhistorische Rettungsforschung in Jahren 2000–2001, mit petrografischen und dendrochronologischen Analysen und mit Anwendung mehrerer Dokumentationsmethoden begleitet, musste sich zwangsläufig mit der bisherigen, überwiegend aus der genannten archäologischen Forschung herauskommenden Ansicht auf die Entwicklung der Burg und ihrer Deutung auseinandersetzen. Die später veröffentlichten Hauptermittlungen der historischen Bauforschung und dieser Auseinandersetzung (Razím 2002a) lassen sich in folgenden Punkten kurzlich verfassen:

- Man kann nicht behaupten, dass das erhaltene Mauerwerk der Burg und ihre Anlage schon aus der Zeit vor 1249 stammen. Die archäologische Forschung beweist diese Datierung nicht, sondern sie beruht bei Datierung der gefundenen Keramik hingegen auf der mechanischen Voraussetzung des Burgaufbaus im Laufe des 2. Viertels des 13. Jahrhunderts. Bestimmte Ermittlungen der historischen Bauforschung und besonders die dendrochronologische Datierung des Turmpalas der oberen Burg frühestens in die 60. Jahre des 13. Jahrhunderts lassen eine spätere Entstehung der erhaltenen Burg zu.
- Laut der historischen Bauforschung ist die bisherige Ansicht, beide Hauptteile der Burganlage seien Werk einer einheitlichen Bauabsicht, nicht bewiesen. Auch der eigene Ausbau konnte nicht aus technischen Gründen einheitlich im ganzen Ausmaß der Anlage verwirklicht werden, im Gegenteil ist es offenbar, dass das Mauerwerk der niedriger situierten vorderen Partie zu den Mauern des hinteren Burgteils nachfolgend zugefügt wurde.
- Als ausgeschlossen erscheint der Schluss, der Turmpalas im westlichen Zwickel der oberen Burg würde erst nachträglich mit einem gewissen Zeitabstand in die Ringmauer eingelegt. Die Untersuchung bewies überzeugend, dass der Palas von Anfang an gleichzeitig mit der Ringmauer erbaut worden war. Wie schon angeführt, die dendrochronologische Datierung stellte die bislang vorausgesetzte Bauzeit vor 1249 in Frage.
- Laut historischer Bauforschung ist im Gegensatz dazu nicht bewiesen, dass dicht hinter dem Tor der oberen Burg (südlich vom großen runden Turm) der chronologisch erste Palas mit dem durchfahrbaren Erdgeschoss stand. Das Vorhandensein dieses Palas selbst

ist ohne Rücksicht zu seiner Entstehungszeit sehr diskutabel. Der Charakter, die Zweckbestimmung und Chronologie des Baus lassen sich nicht eindeutig bestimmen.

- Die historische Bauforschung ermittelte eine bislang nicht bekannte mehr komplizierte Bauentwicklung des südlich vom großen runden Turm situierten, an das Tor der oberen Burg angeschlossenen Ringmauerabschnitts. Der Interpretierung hindert hier – wie ebenfalls bei mehreren weiteren Details – die unzugängliche Dokumentation der Fundsituationen der archäologischen Forschung.
- Man muss die Behauptung ablehnen, die Umfassungsmauer der umzäunten Fläche östlich vom großen runden Turm sei ebenfalls ein Teil der angeblich einheitlichen frühgotischen Burganlage.
- Man musste bei mehreren Teilen der Bebauung der unteren Burg Klüfte in der Präsentation der archäologischen Forschungsergebnisse konstatieren.

Die Schlüsse der historischen Bauforschung führten zwangsläufig zur Polemik mit bisherigen historischen und genetischen Interpretationen Týřovs. Dabei mussten wir besonders betonen:

- Unbegründete Vorstellungen von hoher Gesellschafts- und Funktionsbedeutung der Burg in der Regierungszeit Königs Wenzel I. (1230–1253) und im Gegenteil dazu von der Ignorierung Týřovs seitens Přemysl Ottokars II. (1253–1278).
- Methodische Unannehmbarkeit der vorbehaltlosen Ableitung der Anlage der unteren Burg von einem entfernten idealisierten Muster aus Frankreich ohne Rücksicht zur zeitgenössischen Lage in Böhmen und Mitteleuropa, besonders bei reeller Möglichkeit der Entstehung vor allem der vorderen Partie der Burganlage später als in der Regierungszeit Wenzels I. Das gilt ebenfalls von Ignorierung weiterer Faktoren, die die Interpretation wesentlich beeinflussen können, und von Grenzen der Identifikation der „direkten und unvermittelten“ Importe der Bautype.
- Die Tendenzklärung der Teile und Elemente der Burg, die die Zeichen des französischen Imports tragen sollen (z. B. die Zugbrücke mit Schwenkbalken, das angebliche Châtelet).
- Dieser methodisch dubiose Zugang beeinflusste wesentlich die ganze systematische Forschung und Verfassung der Burgentypologie im einstigen königlichen Forst an der mittleren Mies (Berounka).

Die historische Bauforschung der Burg Týřov lief im J. 2004 fort. Ihr wichtigster Beitrag wurde die Feststellung einer ursprünglichen Holzkonzole beim Eingang ins 1. Stockwerk des großen runden Turms der oberen Burg (d. h. des Bergfrieds) und ihre dendrochronologische Datierung in die Zeit erst nach 1260. Da sich der Turm verlässlich für den ältesten Teil der ganzen Burganlage halten lässt, die ganze Anlage muss offenbar nach diesem Datum entstanden sein. Damit korrespondiert auch die erwähnte frühere Datierung des westlichen Turmpalas in die ungefähr selbe Zeit. Die zum J. 1249 belegte Burg Namens Týřov besaß denn eine andere Disposition und Baugestalt. Schriftquellen zeugen auch dafür, dass Týřov in der Regierungszeit Königs Wenzel I. eher eine kleine Jagdburg war; dem entspricht auch der deutsche Name der Burg „Angerbach“, der von keinem älteren lokalen Namen herkommt, sondern am ehesten vom Namen eines Baches in der Unterburg abgeleitet wurde. Einige Zeichen der erhaltenen Anlage der oberen Burg deuten die Möglichkeit an, dass da vor ihrer Entstehung ein älterer, heute ganz verschwundener Bau hatte stehen können. Die erhaltene Burg wurde am ehesten erst vom König Přemysl Ottokar II. erbaut, wobei jedoch die innere Bebauung wahrscheinlich nicht im beabsichtigten Ausmaß errichtet wurde.

Warum wir nicht die einwandfreie Erklärung Týřovs als direkten

und unvermittelten Imports des sogen. französischen Kastells für annehmbar halten, wurde schon früher erklärt (Razím 2002a). Die dendrochronologische Datierung schließt auch die Behauptung aus, es handelt sich um den ältesten Import dieser Art östlich vom Rheinland, das man in der Mutmaßung ausgedrückt hatte, die erhaltene Anlage stamme schon aus den 30.-40. Jahren des 13. Jh. Die Befestigung der unteren Burg von Týřov stellt bestimmt eine bemerkenswerte Individualität dar, die sich jedoch nicht den Prinzipien der Fortifikationsbaukunst der Periode der letzten Přemysliden ausschließt, die die sogen. Flankiersysteme spätestens in der 2. Hälfte des 13. Jh. übernahm und zur Geltung brachte (Razím 1993; 2002a). Das bisher tendenzmäßig die Ausschließlichkeit der Anlage Týřovs im europäischen Kontext betonende Präsentieren der Burg sollte daher künftig mehr realistisch und in alle relevanten Zusammenhänge eingeordnet werden.

Aus dem ähnlichen Blickwinkel muss man die Stelle Týřovs auch bezüglich der historischen und architektonischen Bedeutung im Kontext der Burgen Böhmens, besonders jener im Jagdforst beurteilen. Der Grund für einen radikalen Umbau Týřovs in der Regierungszeit Přemysl Ottokars II. und die beabsichtigte Funktion der Burg lassen sich nicht beim absoluten Mangel an Schriftquellen bestimmen. Der militärische Zweck kann nicht einseitig akzentuiert werden, obwohl dazu die Befestigung der unteren Burg mit einem System runder Türme verleiten möge. Man kann in der Verwendung dieses Systems nicht nur den Nachdruck auf den Befestigungswert sehen, sondern auch einen Ausdruck der zeitlichen Mode und Vorstellung vom repräsentativen Ausdruck einer Bauform; die Türme hatten außerdem in diesem konkreten Fall auch eine statische Funktion (Razím 2002a). Týřov stellte nur eine der von Přemysl Ottokar II. im königlichen Forst gebauten Burgen dar. Die typologische Einordnung der Burg auf Grund der Akzentuierung ihrer Bedeutung und vermeintlichen Provenienz der Türme mag irreführen (bemerkenswert ist besonders ein Vergleich mit der gleichzeitig erbauten Burg Bezděz [Bösig] in Nordböhmen).

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Týřov, Burg. Gesamtansicht von Süden, wahrscheinlich Ende 19. Jh. (Foto aus dem Archiv des Autors).

Abb. 2: Týřov, Burg. Gesamtansicht von Süden, wahrscheinlich Ende 19. Jh. (Foto Archiv des NPÚ-ÚOPSC [Nationales Institut für Denkmalpflege – regionale Facharbeitsstelle für Mittelböhmen]).

Abb. 3: Týřov, Burg. Gesamtansicht von Nordwesten (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 4: Týřov, Burg. Gesamtansicht von Nordwesten. F. K. Wolf, 1787.

Abb. 5: Týřov, Burg. Gesamtansicht von Norden. Nach F. A. Heber gestochen von J. Richter, 40. Jahre 19. Jh.

Abb. 6: Týřov, Burg. Gesamtplan, 1975. A – obere Burg, B – untere Burg, 1 – großer runder Turm, 2 – Turmpalas, 3 – Felsenstufe in der oberen Burg (Interprojekt Brno, Archiv des NPÚ-ÚOPSC; zum Druck bearbeitet von V. Tůtr).

Abb. 7: Týřov, Burg. Gesamtplan der Burg mit Eintragung des bei der archäologischen Forschung freigelegten Mauerwerks und mit nummerierten Sonden. Die Bauphasen laut archäologischer Forschungsermittlungen ausgezeichnet (nach Durdík 1998, 32).

Abb. 8: Týřov, Burg. Obere Burg, runder Turm, Aufnahme des heutigen Zustandes. 1 – Grundriss in der Erdgeschosshöhe, 2 – Grundriss in der Höhe des 1. Stockwerkes (k – Holzkonsole vor dem Eingang, o – Öffnung nach der verschwundenen Konsole), 3 – Ansicht von Süden, 4 – Schnitt mit der Ansicht nach Nordwesten (k – Holzkonsole vor dem Eingang zum 1. Stockwerk), 5 – Schnitt mit der Ansicht nordwärts, 6 – Schnitt mit der Ansicht südwärts (Aufnahme T. Vyleta und Koll., 2004, zum Druck bearbeitet von V. Tůtr).

Abb. 9: Týřov, Burg. Obere Burg, runder Turm, Ansicht von Westen. Unten eine sekundär durchgebrochene Öffnung ins Erdgeschoss, rechts oben Eingang ins 1. Stockwerk mit destruiertem umgebendem Mauerwerk (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 10: Týřov, Burg. Obere Burg, runder Turm, Inneres zwischen Erdgeschoss und dem 1. Stockwerk. In der Mitte die untere Partie des Eingangs

in das 1. Stockwerk, links eine der Öffnungen nach den verschwundenen Erdgeschossdeckenbalken (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 11: Týřov, Burg. Obere Burg, runder Turm, erhaltener Teil des rechten Treppenabsatz vor dem Eingang ins 1. Stockwerk tragenden Eichenbalkens. Dendrochronologisch datiert nach 1260 (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 12: Týřov, Burg. Obere Burg, Turmpalas, Ansicht von Osten, von der oberen Turmpartie aus aufgenommen (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 13: Týřov, Burg. Obere Burg, Turmpalas, Aufnahme des gegenwärtigen Zustandes. 1 – Grundriss vom Erdgeschoss (a – Fenster mit hölzernem Sturz, b – Spriegelscheide vom Eingang, c – Fragment des Negativs der inneren Schale der Ringmauer), 2 – Grundriss vom 1. Stockwerk (a – Abschnitt der ursprünglichen Baufuge zwischen der primären /links/ und der nachfolgend angeschlossenen Partie des Mauerwerks), 3 – Südostfassade (a – kleines Fenster mit dem Holzsturz, b – sekundäre Balkenlager, c – Abschnitt der ursprünglichen Baufuge zwischen der primären /links/ und der nachfolgend angeschlossenen Partie des Mauerwerks, d – Fragment des Negativs nach dem Deckenbalkenende vom Erdgeschoss, e – Fragment des Negativs der inneren Schale der Ringmauer), 4 – Nordostfassade (a – Senkung unklaren Ursprungs), 5 – Südwestwand im Inneren mit dem Schnitt durch die Südostmauer (a – Kiesschicht unter der Erdgeschossdecke, b – die Scheidelinie der Mörtelschichten, c – Holzsturz über dem kleinen Fenster), 6 – Südostwand des Interieurs mit dem Schnitt über die Nordost- und Südwestmauer (a – Kiesschicht unter der Erdgeschossdecke, b – die Scheidelinie der Mörtelschichten, c – Abschnitt der ursprünglichen Baufuge zwischen der primären /rechts/ und nachfolgend zugefügten Mauerwerkpartie, d – Negative /Abdrücke/ nach Erdgeschossdeckenbalkenköpfen, e – Negative nach Enden der unter den Erdgeschossdeckenbalkenköpfen eingemauerten „Polster“), 7 – Interieur, Nordostwand mit dem Schnitt über die Südostmauer (a – kleines Fenster mit dem Holzsturz, b – Kellerfenster in der Nordwestmauer; Aufnahme T. Vyleta und Koll., 2004, zum Druck bearbeitet von V. Tůtr).

Abb. 14: Týřov, Burg. Obere Burg, Turmpalas, Blick von Süden auf die Berührungsstelle zwischen der verschwundenen Südecke und der Ringmauer. Rechts Erdgeschossfenster mit dem hölzernen Sturz. Vergl. Abb. 13/3 (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 15: Týřov, Burg. Obere Burg, Turmpalas, Interieur, Ansicht der Südwestwand, Detail. Vergl. Abb. 13/5 (Foto V. Razím, 2002).

Abb. 16: Týřov, Burg. Obere Burg, Turmpalas, Detail der südwestlichen Laibung der größeren der Erdgeschossfensteröffnungen in der Südostmauer. Das Mauerhaupt verschwand, die Gestalt und Lage der Steine bezeugen das einstige Vorhandensein der bislang vorausgesetzten Sitzplatte nicht (Foto V. Razím, 2005).

Abb. 17: Týřov, Burg. Innenseite der nordöstlichen Partie der Ringmauer der oberen Burg, Ansicht von Nordosten. Im Vordergrund das abgestürzte Mauerhaupt, in der Mitte eine Lücke nach dem verschwundenen Teil der Mauer mit dem abgedeckten schrägen Felsenuntergrund (Foto V. Razím, 2004).

Abb. 18: Vergleich der Anlagen der Burgen Týřov (links) und Bezděz (Bösig – nach Gabriel – Panáček 2000, 28; Durdík 1998, 32). Ihre Ähnlichkeit beruht auf ihrer zweiteiligen Gliederung und Lage des großen Turms. Als bestimmend wird hingegen nicht die Existenz des Systems der Türme im Vordergrund Týřovs angesehen. Im Fall von Týřov muss man die Möglichkeit einer nur teilweisen Vollziehung der inneren Bebauung beider Teile der Burg in Frage nehmen. Das konkrete Verhältnis der Burgen zu den Weltseiten beeinflusste die Lage der Kapelle (in Týřov nicht belegt). Der letzten Ermittlungen gemäß wurde es an beiden Burgen am ehesten von Přemysl Ottokar II. im Laufe des 3. Viertels 13. Jh. gebaut; ihr Bau unterlag den Änderungen.

Die Möglichkeit des gegenseitigen Vergleichs von Bezděz und Týřov wurde noch nicht in Betracht gezogen, denn der Ausbau von Týřov schon mit dem König Wenzel I. (1230-1253) verbunden worden war und die Wertung der Burg ausschließlich aus der Form des Vorderteils ihrer Anlage herauskam. Der Vergleich will auf die Klippen der Burganagentypologie aufmerksam machen, besonders auf das Risiko der Überwertung der Form zum Nachteil des Inhaltes, der uns mit Rücksicht zum niedrigen Maß der Erhaltung des Bauwerks entfliehen kann.

(Übersetzung J. Noll)

DENDROCHRONOLOGICKÉ DATOVÁNÍ DŘEVA Z VĚŽE HRADU TÝŘOVA

TOMÁŠ KYNCL¹⁾

Výsledky dendrochronologického datování dřevěných konstrukcí dochovaných na hradě Týřově byly již dříve publikovány (Kyncl – Vrbová 2002). Jediný tehdy vyhodnocený prvek se dochoval ve zdivu věžového paláce. Přestože bylo v této práci konstatováno, že žádné další zpracovatelné prvky se v konstrukcích hradu nenacházejí, podařilo se při dalším podrobném průzkumu zdiva objevit zbytek trámu souvisejícího s původním vstupem do hlavní válcové věže horního hradu. Podrobný popis nálezové situace je uveden v práci publikované V. Razímem v tomto čísle časopisu (Razím 2005). Cílem tohoto příspěvku je podat stručnou zprávu o výsledcích dendrochronologického datování nalezeného prvku.

Z ohněm poškozeného zhlaví trámu vyrobeného z dubového dřeva se podařilo odebrat příčný řez (obr. 1). Z profilu prvku je zřejmé, že byl tesařsky opracován, nicméně zaoblení patrné na hraně trámu naznačovalo, že by se zde mohl dochovat podkorní letokruh. Detailní ohledání této části trámu však přítomnost podkorního letokruhu nepotvrdilo a nebyla prokázána ani žádná běl.

Dendrochronologické zpracování odebraného vzorku bylo provedeno dle standardního postupu (Dvorská – Poláček 2000). Šířky letokruhů byly změřeny na třech nezávislých poloměrech pomocí přístroje TimeTable, vlastní dendrochronologické datování v programu PAST32 (Knibbe 2000).

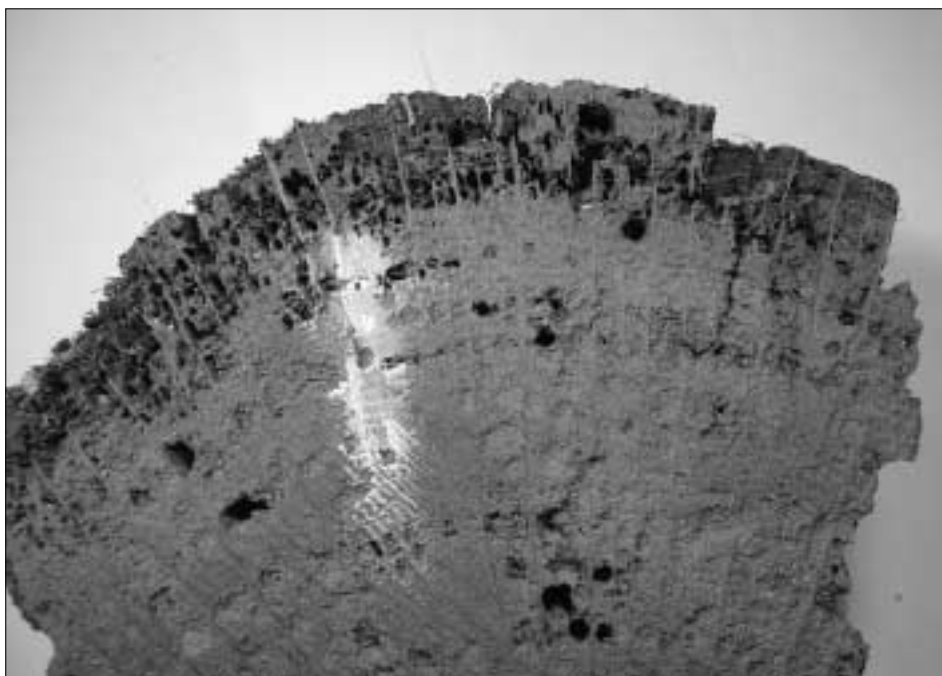
Z prvku byla získána 73 let dlouhá letokruhová křivka označená P6795. Její porovnání se standardní chronologií dubu pro ČR „czges2004“ vedlo k nalezení jediné statisticky průkazné pozice datující poslední změřený letokruh do roku 1254 (tab. 1). Hodnoty statistických testů výrazně překračují zvolenou míru spolehlivosti. Také grafické porovnání obou křivek jednoznačně potvrzuje správnost nalezené synchronní pozice (graf 1). Letokruhová křivka byla porovnána také s křivkou získanou z překladu nad okénkem ve zdivu věžového paláce analyzovaného

porovnávané řady	czges2004	P0220
	(462 - 1998)	(1193 - 1256)
P6795 (1182 - 1254)	6,17**; 7,09**; 73,3%**; 73	5,87**; 6,29**; 73,4%**; 62

Tab. 1: Statistické parametry podobnosti standardní chronologie dubu pro ČR „czges2004“ a letokruhové křivky překladu nad oknem paláce „P0220“ (první řádek) s letokruhovou křivkou prvku ze zdiva věže „P6795“. První číslo značí t-test korelačního koeficientu po transformaci pomocí pětiletého klouzavého průměru (Baillie, Pilcher 1973), druhé t-test korelačního koeficientu po transformaci dle Hollsteina (1980), třetí procento souběžnosti (Gleichläufigkeit) a poslední délku překrytí letokruhových řad. Hladina průkaznosti t-testu – 99,5%*; 99,95%**.

v předchozí fázi průzkumu (Kyncl – Vrbová 2002). Obě křivky si jsou navzájem velmi podobné, a to i v průběhu střednědobého kolísání tloušťkového přírůstu (graf 1). Dataci posledního dochovaného letokruhu do roku 1254 lze tedy považovat za zcela spolehlivou.

Jak již bylo výše uvedeno, na prvku se nedochoval podkorní letokruh datující rok smýcení stromu a také zde nebyla prokázána žádná běl, která vždy tvoří okrajovou část kmene dubu. K dataci posledního letokruhu je tedy potřeba připočítat minimálně dalších 6 letokruhů, které tato část kmene zpravidla obsahuje (srov. Kyncl – Vrbová 2002, Kyncl – Šabatová 2004). Lze tedy konstatovat, že použitý strom byl kácen s největší pravděpodobností až po roce

Obr. 1: Příčný řez datovaným dřevěným prvkem z věže hradu Týřov. Jasně patrný je oblý okraj „hrany“ trámu probíhající po hranici letokruhu. Je proto možné, že na prvku chybí již pouze snadno rozložitelná bělová část původního kmene.

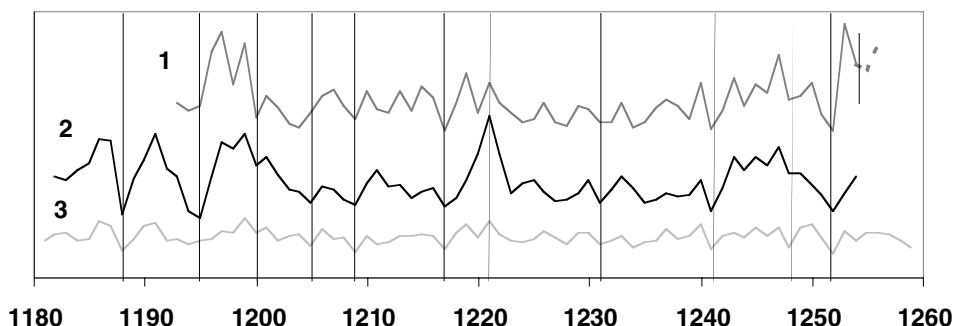
1) Botanický ústav AV ČR Průhonice. Práce byla částečně podpořena výzkumným záměrem AVOZ 6005908 a projektem GA AV ČR - KSK6005114

1260. Stanovit také horní hranici intervalu, ve kterém byl strom pravděpodobně pokácen, je v případě toho prvku velmi problematické. Je možné se opřít pouze o pozorování oblé hrany trámu, která probíhá po hranici letokruhu, což je typické v případech, kdy byla zničena pouze snadněji se rozkládající okrajová bělová část dřeva. To by znamenalo, že na prvku schází již pouze běl. V tomto případě by byl použitý strom kácen pravděpodobně již před rokem 1277.²⁾ V této souvislosti je třeba uvést, že hranice běle spolehlivě identifikovaná na překladu nad okénkem věžového paláce (srov. Kyncl – Vrbová 2002) probíhala podél stejné datovaného letokruhu (1255). Odhad intervalu kácení obou prvků by byl v tomto případě totožný a oba prvky by mohly teoreticky pocházet ze stejné doby. Pokus o odhad horní hranice kácení použitého stromu pouze na základě těchto indicií je však nutné považovat pouze za hypotézu, ověřitelnou jen za předpokladu nalezení jasného bělového letokruhu.

ZÁVĚR

Dub použitý na výrobu trámu nalezeného ve zdivu hlavní válcové věže na hradě Týřově byl pokácen někdy po roce 1254, s vysokou pravděpodobností však až po roce 1260.

2) Duby v Čechách nemají zpravidla více jak 23 letokruhů běle (Kyncl 2004)

Graf 1: Porovnání letokruhové křivky dubového trámu ze vstupu do věže (2) se standardní chronologií dubu pro ČR (3) a letokruhovou křivkou dubového prvku ze zdivu paláce (1), datovaného v předchozí etapě průzkumu (Kyncl & Vrbová 2002). Svislými čarami jsou zvýrazněna shodná lokální růstová minima. Velmi nápadná je také výrazná podobnost průběhu zobrazených křivek v období mezi roky 1238–1255.

LITERATURA

- Baillie, M. G. L. – Pilcher, J. R. 1973: A simple cross-dating program for tree-ring research. *Tree-ring Bulletin* 33, s. 7–14.
- Dvorská, J. – Poláček, L., 2000: Základní principy a problémy dendrochronologie, *Archaeologia historica* 25, s. 435–442.
- Hollstein, E. 1980: *Mitteleuropäische Eichenchronologie*. Mainz.
- Knibbe, B. 2000: *Past 32 – User manual*. Scienc, Vienna 90 s.
- Kyncl, T. 2004: Datování dřeva z hradu Rýzmburka, *Archeologické rozhledy* LVI, s. 214–217.
- Kyncl, T. – Šabatová, L. 2004: Dendrochronologické datování dřeva ze zříceniny hradu Nový Hrádek (k. ú. Lukov), *Průzkumy památek* XI/2, s. 114–118.
- Kyncl, T. – Vrbová, J., 2002: Datování dřeva na hradě Týřově, *Archeologické rozhledy* 54, s. 687–689.
- Razím, V. 2005: K vývoji a interpretaci hradu Týřova ve 13. století, *Průzkumy památek* XII/1, s. 73–88.

DENDROCHRONOLOGISCHE DATIERUNG EINES HÖLZERNESES BAUGLIEDS VOM TURM DER BURG TÝŘOV

Dendrochronologische Analyse eines im Mauerwerk des Burgturms von Týřov gefundenen Balkens bewies, dass die zur Herstellung dieses Bauglieds benutzte Eiche nach 1254, höchstwahrscheinlich aber erst nach 1260 geschlagen wurde.

ABBILDUNGEN:

Tab. 1: Statistische Ähnlichkeitsparameter der Standardchronologie der Eiche für Tschechien „czges2004“ und Jahrringkurven des Palasfenstersturzes „P0220“ (erste Zeile) mit der Jahrringkurve des Bauglieds vom Turmmauerwerk „P6795“. Erste Zahl – t-Test des Korrelationskoeffizienten nach der Transformation mit Hilfe des fünfjährigen Gleitmittelwertes (Baillie, Pilcher, 1973), zweite Zahl – t-Test des Korrelationskoeffizienten nach Transformation laut Hollstein (1980), dritte Zahl – Gleichläufigkeitsprozent und letz-

te Länge der Jahrringreihenüberdeckung. Beweiskraftsniveau des t-Testes – 99,5%*, 99,95%**.

Abb. 1: Querschnitt durch das datierte hölzerne Bauglied vom Turm der Burg Týřov. Klar deutlich ist der abgerundete Rand der „Balkenkante“ entlang der Jahrringgrenze. An dem Bauglied mag daher nur der leicht zerlegbare Splint vom ursprünglichen Stamm fehlen (Foto Autor, 2004).

Diagramm 1: Vergleich der Jahrringkurve des Eichenbalkens vom Turmeingang (2) mit der Standardchronologie der Eiche für Tschechien (3) und der Jahrringkurve des in der vorherigen Forschungsetappe datierten (Kyncl & Vrbová 2002) Eichenholzbauglieds vom Palasmauerwerk (1). Vertikale Linien bezeichnen die gleichen lokalen Zuwachsmindern. Sehr auffällig ist auch die deutliche Verlaufähnlichkeit dargestellter Kurven in der Periode 1238–1255.

(Übersetzung J. Noll)